

NEMES LÁSZLÓ

Cezúra

NOVELLÁK

BUDAPEST

Z-füzetek/135

**Sorozatszerkesztő:
SIMOR ANDRÁS**

**Tipográfia:
DOMJÁN ISTVÁN**

© Nemes László, 2011

A szerző írja kilenc novellát tartalmazó, új kötetéről: „Csodaszép álmok, nagy nekirugaszkodások, kalandok, veszélyek, keserű csalódások sorozata az a kilencven esztendő, amit a Sors szeszélye mind a mai napig megadott nekem. Az elmúlt két-három év, amikor ezek a rövid írásaim megszülettek, újra meg újra azt igazolja, hogy az önzés, a mohóság, a gyűlölet, a kirekesztés átka változatlanul, egyre megerősödve üti fel a fejét. Ifjú és idős barátaim, ez lenne a világ megváltoztathatatlan rendje? Hiszen nincs számunkra más, csak ez az egyetlen boldog-boldogtalan életünk.”

Letölthető:

[\[PDF formátumban \]](#) [\[EPUB formátumban \]](#)

Cezúra

Régen volt – tegnap? tegnapelőtt? – hetven esztendeje a huszadik születésnapom. Akkor döbbsentem rá, hogy az a születésnap, a kerek huszadik születésnap valamiféle *cezúra*, választóvonal – talán az addigi legnagyobb – az életemben. Húszéves vagyok már, nem gyerek, nem is fiú, de fiatalember, férfi, felelős férfi, aki felelős önmagáért, de a képességei, a lehetőségei szerint másokért, a társaiért, a társadalomért, fellengősen szólva: a világért is.

A magam elhatározta, az akkori, már több mint baljós, már a Hitler kirobbantotta háborús világ rám kényszerítette emigrációm második hónapja volt; magányosan, szegényen, mindig éhesen róttam az idegen város utcáit. Régi születésnapjaim jutottak eszembe, a szüleim, a barátaim, az első építőkocka, az első felhúzható játékmozdony, csokoládétorta, habos kakaó. És nagy elhatározással, aprópénz vagyonomat összeszámlálva, beléptem egy tejszarnokszerű helyiségbe és megajándékoztam magamat egy bögre kakaóval. Húszéves férfi lettem, enyém, csakis az enyém volt mindenben a döntés joga és kötelessége.

Arra a huszadik születésnapomra kellett gondolnom óhatatlanul a kilencvenedikén, idehaza, a gyönyörűen, gazdagon megterített születésnap asztal mellett, a régen meghaltak, meggyilkoltak után szinte példátlan szerencsémre újabb szeretteim, barátaim körében, és rádöbbsentem, hogy ez a születésnap is ugyanolyan *cezúra*, késői, mindenképpen a véghez közelítő választóvonal az ember életében, mint amilyen az a hetven esztendővel azelőtti, a huszadik volt.

Valami mindenképpen lezárult, ami ezt követi, az már csak a sors kegyelme, a ráadás, a születésnap ajándék. Lesz-e, lehet-e még erőm, egészségem, nézni, élvezni ezt a mégiscsak gyönyörű, egyetlen keserű-édes világunkat, jól-rosszul, mint eddig, de mindenképpen eltökélt szándékkal talán tenni is még valamit, írni egy-két, legalább a magam részéről értelmesnek, fontosnak tartott szót, hiszen látom, döbbsenten látom (mert a szemem még jó, erre még jó), hogyan támadnak fel (vagy el sem múltak soha) a milliókat meggyilkoló eszmék: a kirekesztés, a gyűlölet.

A szfinx

Végül is menjünk, vagy maradjunk? – kérdezte Herczeg Zoltán, azon az őszi napon már ötödször vagy tizedszer Vilmától.

– Ahogy te akarod – mondta a felesége. Mosolygott is Zoltánra. Azzal a kedves, örjítően kedves, egyetértő és örjítő kételyekben hagyó, szőke mosolyával.

Egyszerre zord és kellemetlen lett Zoltán számára, de meglehet, hogy mindkettőjüknek a bécsi Ring többé-kevésbé elegáns szállodájában az az addig szépnek, kellemesnek tartott szoba, melyet Zoltán amerikai unokafivére, a szomszéd szobában megszállt Jani (már hosszú évek óta Johnny) vett ki nekik. Ő szerezte meg számukra, nem is olyan egyszerűen – magyarázta nekik többször is –, az útlevelükbe Bécsben bejegyeztethető amerikai vízumot, valamiféle menekült vagy hasonló állapotot igazoló beutazási engedélyt.

– Három nap múlva lejár az osztrák vízumunk – mondta Zoltán. – Meg az ablakunk is.

Valamikor a hetvenes évek közepe táján hangzott el ez a párbeszéd, amikor hazánkból néha-néha – szerencsével vagy némi összeköttetéssel, néhány évenként egyszer-egyszer, akkor is csak a hivatalosan kiváltható, kevésnél is kevesebb valutával – át lehetett lépni már a csodákkal kecsegtető Nyugat határát. Persze csak az útlevélbe bélyegzett, a néhány heti külföldi tartózkodás hosszát megszabó, ablaknak nevezett engedély idejére.

Az utolsó nap délutánján, a schwechati repülőtér nagy tolongásában Johnny a gyakorlott amerikai utazó és világpolgár biztonságával kalauzolta és biztatgatta őket: – Majd meglátjátok odaát... Zolikám, a te mérnöki diplomád... a te kitűnő műszaki tudásod... és Vilma nyelvtudása... – Persze – bólogatott Herczeg Zoltán –, hiszen Vilma angol szakos. – És azt is hozzátette: – Angol, orosz...

Amikor elhelyezkedtek az óriási repülőgépben, Zoltán a rámosolygó feleségére nézett. – Örülsz? – kérdezte.

– Én mindig boldog vagyok, ha látom, hogy te örülsz – felelte a férjére mosolyogva a még mindig csinos, fiatalos Vilma.

Nem ezt kérdeztem, akarta mondani kissé indulatosan Zoltán, de éppen megszólalt a dallamos géphang: *Fasten your belts* – kapcsolják be az öveiket –, *please!*

Kalmár Vilmos annak idején éppenséggel nem örült, amikor megtudta, hogy a felesége a két lányuk, Ilona és Erzsi után újra gyereket vár. Ez akkoriban történt, amikor a derék szövönőből lett egészségügyi miniszter a legszigorúbban, a legsúlyosabb büntetések kilátásba helyezésével tiltotta meg a terhességek művi megszakítását. Kalmárné, annyi más asszony- és leánytársához hasonlóan, a kórházak szülészeti osztályainak folyosóin is felállított pótágyak egyikén hozta világra harmadik, Vilma névre keresztelt lányát. Ha legalább fiú volna – mondta dühtől fuldokolva az apa –, fiú, aki továbbvihetné a nevemet! – A már kopaszodó Kalmár Vilmos kisipari szövetkezeti elnökhelyettes nevét! Azt a helyes, szőke, de hát mégiscsak leányként világra jött harmadik gyermekét, Vilmát, kezdetben az apja éppen ezért Vilinek, Vilikének becézte, de erről idővel leszokott, úgy vélte, hogy erre a megtisztelő névre ez a harmadik lány mégse méltó.

Pedig Vilma nagyon igyekezett. Szorgalmasan, jól tanult, jobban is, mint a nővérei. Ám ezért dicséretet az apjától sose kapott. Amikor pedig egyszer, harmadik osztályos korában, ki tudja már, milyen főbenjáró bűnért – talán egy otthon felejtett könyv vagy tornacipő miatt – intőt kapott, az apja csattanós pofont kevert le neki. Az anyja

vigasztalta. – Védd csak a kölyködet! – kiáltott Kalmár Vilmos a feleségére, a kislány pedig mindkettőjükre egyformán mosolygott, az egyikre bűnbánóan, bocsánatot kérően, a másikra hálás köszönettel. Mosolygott, ijedten összehúzza magát, akkor is, amikor a szülei mind gyakrabban, mind hangosabban veszekedtek egymással, könnyelműen elszórt pénzről, jó vagy ehetetlen mosléknak nevezett ételről, húségről, megcsalásról. Vilma nem is értette, vagy később már értette ugyan, hogy miről van szó, de hogyan is mert volna állást foglalni az őt mindig csak védelmező anyja és a mindig csak korholó apja félelmetes vitáiban.

Szerette a nővéreit, érezte, tudta, hogy ők is szeretik, ha kell, védelmezik őt – hogyan merte, hogyan is akarhatta volna megbántani akár Ilonát, akár Erzsit, amikor olyan fontos kérdésekről kellett volna igazat adnia akármelyiknek is a másikkal szemben, hogy valóban rosszul áll-e Ilonának, valóban nevetséges-e rajta az a piros blúz, amint azt Erzsi állítja, vagy igaz-e, amit Ilona mond, hogy az a Bandi nevű fiú, aki újabban Erzsi körül sündörög, egy beképzelt majom? Csak mosolygott rájuk, kedvesen, egyetértően – ezzel is, azzal is.

Múltak, futottak, rohantak a hetek, a hónapok, az évek, ki emlékezett, ki törődött volna már azzal, hogy az a Bandi valóban beképzelt majom volt-e? Más fiúk, fiatalemberek, udvarlók bukkantak fel Ilona és Erzsi körül, sürgölődtek, fontoskodtak, tréfásan udvarolgattak még – amint egyikük-másikuk mondogatta – a bűbajos kis Vilmácskának is.

Beszéltek, vitatkoztak ezek a nagy fiúk, fiatalemberek akkoriban labdarúgásról, a Beatles muzsikájáról és világraszóló sikereiről, de arról is, hogy valóban kémkedett-e annak idején a Szovjetunióknak a Rosenberg házaspár, s persze a leghevesebben arról, hogy forradalom vagy ellenforradalom volt-e Magyarországon azokban az októberi napokban. Beszéltek gyilkosságokról, megtorlásokról, arról, hogy új, tavaszi szelek is fújnak már, és egypártrendszer vagy többpártrendszer, és hogy a szabad sajtó mégiscsak... Volt véleménye, persze, hogy volt már véleménye a világról Vilmának, rádiót is hallgatott, olvasott újságot, könyveket, szovjet meg amerikai regényeket is, meg is értette őket valamennyire, de mégis csak hallgatta a vitákat, mosolyogva, szótlánul, el ne rontson valamit, meg ne sértsen valakit, talán éppen azt, akihez Ilona vagy Erzsi a leginkább vonzódik: Ferit, a bölcsészhallgatót, Sanyit, a kiváló munkáért éppen kitüntetett ifjú vasesztergályost, vagy azt a szép szemű Lajost, a máris jól kereső belvárosi divatszabót.

Aztán eljött Vilma életében is, elkerülhetetlenül, az első, talán mégiscsak nagy szerelem. Miklósnak hívták, másodéves egyetemi hallgató volt, jogot tanult. – Ha igazán szeretsz – mondta neki a fiú egy virágillatos tavaszi estén a Városliget távoli, valamennyire rejtett padján –, úgy igazán, életre szólón...

Mit lehet úgy igazán, életre szólón tudni? – gondolta Vilma. Az is eszébe jutott, talán még a szülei, lehet, hogy még ők is azt hitték, úgy mondták egymásnak valamikor: szerelem, életre szóló. Ő meg csak rámosolygott a fiúra, szótlánul, akkor pedig a maga módján bizonyára szerelmesen; annak a Miklósnak azonban felcsattant a hangja: – Te mindig, mindenre csak mosolyogsz, rejtelmesen, mint valami szfinx...

– Te bolond! – mondta neki Vilma, mosolyogva.

Már elvégezte az egyetemet, egyedül a három lány közül, és egyedül ő lakott még mindig a változatlanul morgó, civakodó szüleivel együtt, a józsefvárosi lakásukban. Onnan járt ki tanítani a távoli, óbudai iskolába. Egy májusi vasárnapon az egyik sógora, Ilona férje, Jankovics Dezső – se nem esztergályos, se nem filozófus, hanem a kerületi tanács gazdasági osztályának hivatalnokja – bemutatta neki Herczeg Zoltánt. –

Jóképű fiú, ugye? – kacsintott rá a sógor, és halkán még azt is hozzátette: – Tehetséges, kitűnő mérnök, elektromérnök, nagy jövő előtt áll...

Szerelem? Az volt, minden bizonnyal az lett az ismeretségből, az a megmagyarázhatatlan, nehezen körülhatárolható érzés. Fél év múltán Kalmár Vilma, a még mindig fiatal, szőke tanárnő, szemmel láthatóan szerelmes mosollyal állt Herczeg Zoltán oldalán az őket összeadó anyakönyvvezető előtt. Másfél szobás szép, kis lakása volt Zoltánnak, nem is nagyon messze Vilma iskolájától. – Majd nagyobbra cseréljük, ha megjön a gyerek – mondta az ifjú férj.

– A fiú? – kérdezte Vilma.

– Fiú vagy lány, nekem olyan mindegy – válaszolta Zoltán. – Szép lesz, okos, mindig kedvesen mosolygó, mint az anyja.

– Okos, tehetséges, mint az apja – tette hozzá mosolyogva az ifjú feleség.

– Tehetség...? – komorodott el Herczeg Zoltán. – Itt, nálunk lenyirbálják a szárnyakat! Hiába a tehetség... a legjobb ötletek... a javaslataim...

Nem először mondta ezt, nem is utoljára. – Egyszerű, mint Kolumbusz tojása – magyarázgatta a feleségének. – Forradalmasítaná a fotografálás technikáját. De a fafejűek... meg az irigység... és az érdektelenség, ami minden újnak a kerékkötője...

Vilma mosolyogva, azzal a szép, egyetértő mosolyával hallgatta. – Világraszóló siker lehetne – magyarázta Herczeg Zoltán.

Ezt magyarázta mintegy másfél esztendő múltán az unokafivérének, Herczeg Janinak is, aki csaknem két évtized után először látogathatott haza, Magyarországra. Az egykori fiatal ügyvédgyakornok odaát, Amerikában felhagyott a jogászkodással, újabb hosszú tanulás, angol nyelvű vizsgázgatás helyett, zöldség- és gyümölcsboltot nyitott Bronxban – mint mondta, nem is sikertelenül. Mintha Johnnyként most még férfiasabbnak, szélesebb vállúnak, talán még magasabbnak is látszott volna, mint amilyen idehaza volt annak idején.

– Bizony – bólogatott, belenézve pesti unokaöccse tervrajzaiba, jegyzeteibe, mintha ugyan sokat értett volna belőlük –, ebből nálunk odaát világraszóló siker lehetne... – Ezt ismételte később, a New Yorkból küldött leveleiben is.

– És te – kérdezte Zoltán, nem is egyszer, a még mindig olyan fiatalos feleségétől –, te mit szólnál hozzá? Ha megpróbálnánk... Jani segítene... megígérte...

Vilma csak mosolygott, szóltalanul ugyan, de a férje úgy érezte, bátorítóan, még a haját is megsimogatta.

– Ha lennének is kezdeti nehézségek – folytatta Zoltán –, az én műszaki tudásom és gyakorlatom... ott az ilyesmit megbecsülik... És a te kitűnő angol nyelvtudásod...

Hányszor, de hányszor ismétlődtek meg ezek a beszélgetések! Vilma pedig bólogatott, mosolygott rá. Egyetértőn? Bátorítón? Szeretettel – az kétségtelen. Szerelemmel? Annak hol vannak a határai?

– Én mindig boldog vagyok, ha látom, hogy te örülsz – mondta Vilma a bécsi, pontosabban, a schwechati repülőtéren felszálló hatalmas amerikai repülőgép ülésén.

Johnny állta a szavát. Állást is szerzett hamarosan Zoltánnak, nem éppenséggel mérnököt, nem is a szorosán vett szakmájában, hanem egy óriási autójavító üzemben. De munka volt, nem is rosszul fizetett. Arra pedig elég hamar rájött Herczeg Zoltán, hogy az ő újszerűnek hitt elképzelései itt nem is olyan újszerűek, többé kevésbé mind megvalósultak már – egyébként is elmúltak azok a régi, romantikus idők; az óriási tőkével támogatott kutató *teamek* mellett a magafajta magányos farkas ma már labdába se rúghat.

Abban is segített az unokafivére, már a kezdet kezdetén, hogy találjanak, nem túl

messze tőlük, rendes, nem is megfizethetetlen bérű kis lakást. Alig volt kisebb, mint a korábbi, budapesti otthonuk.

Vilma elég hamar belefáradt az álláskeresésbe, az apróhirdetések böngészésébe. – Az az én kitűnő angol nyelvtudásom... – mondta mosolyogva a férjének –, hiszen én tudtam, otthon is tudtam, hogy az csak ott ér valamit. Itt mindenki tud angolul, jobban is... És arra sincs szükségük, hogy én, azzal a mégiscsak magyaros kiejtésemmel tanítsam a gyerekeiknek a Shakespeare-szonettek, vagy akár az Emily Dickinson-költemények szépségét.

– Ezt otthon nem így mondtad... – kezdte a férje, de Vilma csak mosolygott rá, azzal a talányos régi mosolyával. – Én csak azt akartam – mondta –, azt akarom, hogy te boldog légy.

Én nem *ezt* akartam, nem *így* akartam – gondolta ingerülten Herczeg Zoltán, de ránézett a felesége kedvesen, talán bátorítóan mosolygó arcára, és lenyelte még kimondatlan szavait.

Nem sokkal később, két vagy három hét múltán tudták meg, hogy Vilma állapotos. Amikor a kislányuk megszületett, Katherine (hiszen ezt magyarul is mondhatták, magyarul is becézhették: Katalin, Kati, Katika), az életük mintha megváltozott volna. Volt valami új Vilma mosolyában is. A szeretet, a gyengédség, az öröm, a bánat különös, megmagyarázhatatlan keveréke. Gondozta, csókolta, babusgatta a valóban búbajos kisbabát – de azt is gyakran mondogatta: nem akarja önmagának kisajátítani. – Tanuld meg te is – magyarázta a munkából hazatérő férjének – hogyan kell vigyázni rá, fürdetni, etetni, ápolni... – Mosolyogva nézte őket, hallgatta a férje gyengéd dörmögését, Katherine-Kitty-Katika gügyögését, első értelmes szavait.

Csaknem hároméves volt már a kislányuk, szép, tavaszi vasárnap délelőtt, hármásban sétáltak a Hudson-folyó napsütötte partján, majd otthon, ebéd után Vilma egy magyar gyermekdalra tanította a gyermeküket: „Cirmos cica, haj! / Hová lett a vaj?” De még arra is, hogy: „Debrecenbe kéne menni / Pulykakakast kéne venni...” Aztán rájuk mosolygott, mindkettőjükre, talán még hosszasan, különösebben, mint máskor, és azt mondta: – Az a vaj... igaz is, elfogyott... Van itt, a közelben egy bolt, azt hiszem, nyitva tart vasárnap délután is... lemegyek vajért...

Elmúlt három óra, elmúlt négy, talán már öt is..., Zoltán átvitte a kislányukat a szomszédjukhoz, rohant le, az utcára, azt a boltot kereste, de nem találta, bejárta a környéket, lihegve, kétségbeesetten, futva, ki, a folyó partjára... – Nem látták? Ki látta? Szőke... világoskék ruha... mosolygós...

Aztán haza... hátha már... A szomszédok, ismerősök, ismeretlenek... ott se... Telefon: mentők... Rendőrség: elrabolták? Annyi mindent hall itt az ember...

Négy napig keresték, keresztül-kasul abban az iradatlanul nagy városban, a bűvárok állítólag a Hudson vizében is, a rendőrök a Központi Pályaudvaron, a távoli, óriási nemzetközi repülőtéren... Aztán csak az emlék, a kiismerhetetlen mosoly, és a kislány dúdolása még sokáig, évekig: – Cirmos cica, haj! / Hová lett a, hová lett a...

Önzetlenek

Korponaiék nem akárhol, hanem Velencében, a világszép Szent Márk-tér híres

kávéházának, a Flóriánnak a teraszán ismerkedtek meg – ahogyan Korponai Zoltán mindig is emlegette: barátokoztak össze – Kemény Aronékkal. Akkor még nem történt meg az a bizonyos szögesdrót-átvágás, a kelet-németek átengedése Ausztriába, de a vasfüggöny már hasadozni kezdett. Na, de itt most nem a magyar és az európai történelem alakulásáról, hanem Korponaiék és Kemény Aronék barátságáról van szó.

Korponai Zoltán, valamelyik mezőgazdasági és háztartási kisgépeket készítő gyár könyvelési osztályának helyettes vezetője, elérve a hivatalos korhatárt, azon a nyáron ment nyugdíjba. De még eléggé fiatalnak, erősnek és egészségesnek érezte magát ahhoz, hogy ne tétlenül töltsse napjait, na meg a nyugdíj is jóval alacsonyabb volt az addigi fizetésénél, sikerült hát megállapodnia a főnökséggel, hogy októbertől nyugdíjasként, félállásban tovább dolgozhasson az osztályon.

Megbízható, szorgalmas könyvelő volt egész életében, akárcsak annak idején az apja, sőt úgy mondták neki mindig, a nagyapja is. A felesége, Téríké, Zuglóban, egy nagyobb élelmiszerüzletnek volt már évek óta a vezető helyettese. Ok voltak tehát a maguk helyén az örök helyettesek: szorgalmasak, megbízhatóak, akikre a mindenkori főnökök mindig ráhagyhatták a munka nehezét. Ki tudja – bár erről sose beszéltek –, talán ez is egyik oka volt annak, hogy gyermektelenek maradtak.

Azon a nyáron, életükben először, befizettek egy nem is túlságosan drága, egyhetes olaszországi társasutazásra. Hat nap az adriai tengerpart egyik szerényebb üdülőhelyén, és a nyaralás végén egy egész nap Velencében. Ott, a fél nap alatt ledarált városnézés: Dózse-palota, Szent Márk-székesegyház, Rialto-híd, az Akadémia Múzeum képtára után szabadjukra engedték az útitársakat, járják egyedül a hidakat, sikátorokat, üzleteket, hadd költsék el annak a kevés, hivatalosan engedélyezett – vagy trükkösen beszerzett és átcsempészt – kevéske lírájuknak a maradékát is.

– Nahát, a Flórián! – mondta feleségének, a Szent Márk-tér forgatagában megállva Korponai Zoltán, amikor megpillantotta a régi olvasmányjaiból ismerős, Molnár Ferenc és megannyi magyar szerző írásaiban oly sokat emlegetett kávéház nevét. – Mi lenne, ha mi is kiülnénk oda, a teraszra, meginnánk még egy jó olasz kávé; ha többre nem is, de arra még elég is lenne a pénzünk.

A mellettük levő asztalnál hozzájuk hasonló korú, elegáns pár ült. Ruhájukról, cipőjükről Korponainé azonnal megállapította, hogy itt, Olaszországban (*Olaszban*, ahogyan férjének mondta), vagy Franciaországban vették. Zoltán csak azt figyelte meg, össze is futott a nyál a szájában, hogy a pincér a kávé kívül még süteményeket is tett eléjük. Majd meghallották, hogy azok, ott, a szomszéd asztalnál halkan ugyan, de félreérthetetlenül magyarul beszélnek. – Magyarok? – kérdezte meglepetten Korponai Zoltán, a felesége pedig, bizonyosságának tudatában megtoldotta a kérdést: – Itt élő magyarok?

– Nem – felelte a férfi. – Otthon élő magyarok vagyunk. Pestiek.

Aztán még azt is elmondták, hogy ők nem kedvelik a társasutazásokat. – A feleségem, sajnos, nem egészséges, hamar elfárad, kímélni kell – magyarázta a férj, az asszony meg hozzátette: – Ezért is, ha lehet, jobb szállodákba megyünk, magunk választjuk ki, hol és meddig maradjunk, hol és mit együnk...

– Most itt, Velencében maradnak hosszabb ideig? – kérdezte Korponainé.

– Nem. Csak három napig. Velencét, ha lehet, sose hagyjuk ki. Most innen repülünk tovább... ez alkalommal Mallorcára.

Még vagy tíz percig beszélgettek, el-elakadozva, utazásról, árakról, a híres harangtoronyról és a tér galambjairól. – Örülök, hogy megismerkedtünk – köszönt el udvariasan honfitársuk Korponaiéktól, és egy névjegyet is adott nekik, a budapesti lakcíme és telefonszáma volt rajta, és persze a neve: *Dr. Kemény Áron*.

Egy hónap múltán még nem felelt Keményék telefonja, a hatodik héten a férfi energikus, friss hangja félre nem hallható szívéllyességgel közölte: – Persze, hogy emlékszem... a *Flóriánban*... Mallorcán, meg utána Gibraltárban is emlegettük...

Két újabb telefonbeszélgetés után Kemény Áron meghívta Korponaiékat egy délutáni kávéra. – Esti programokat mi nem igen csinálunk – mondta, és hozzátette: – Tudja, kedves barátom, a feleségem nagyon fáradékony... sajnos, nem egészen egészséges...

Keményék Budán, a Lánchíd közelében laktak; az erkélyükről pompás kilátás nyílt a Dunára, a pesti parton nem is olyan régen épült új szállodától és a Tudományos Akadémia palotájától a Parlamentig. A három szobában sok könyv volt, a falakon szép képek, a nappali szoba – a szalon, ahogy Keményné megjegyezte – vitrinjében régi porcelán szobrocskák, kristály vázák, és a sarokban egy csukott zongora. Abból a természetességből, ahogyan a zongora tetejére tették már korábban a süteményes tálakat és a feketekávés csészéket, tudni lehetett, hogy régen nem támasztották fel a hangszer fedelét. Keményné talán észre is vette a pillantásukat: – Valamikor zongoráztam is – mondta de most már az is fárasztana. A süteményt sem én sütöttem, azt is Áron hozta a cukrászdából.

A férje hozta be a szobába a még gőzölgő, forró feketekávét. Korponainé a férfi még mindig napbarnított arcára, jó szabású szürke öltönyére, hibátlanul megkötött selyem nyakkendőjére nézett, most, otthon is ugyanolyan elegánsnak látta, mint amikor a *Flórian* teraszán megismerték. Nyugdíjazásáig – mint vendégeinek elmondta – az egyik ismert külkereskedelmi vállalat munkatársa volt, Korponainé kérdésére – amit Korponai határozottan illetlenségnek vélt, meg is szorította lopva a felesége könyökét – azt is közölte, hogy nem közgazdasági, hanem jogi doktorátusa van, de azután már az elmúlt nyárról beszélt. Chopin mallorcai házáról, a szabadon ugráló majmokról Gibraltár utcáin, meg arról, hogy egy napra átruccantak Casablancába. – Eléggé fárasztó volt, megérthetitek – tért át a tegezésre, ki tudja, véletlenül vagy szándékosán-e a felesége, Lívia tavaly, San Remóban sokkal jobban kipihentem magam. – Ezt követően, persze, Kemény Áron is whiskyt meg konyakot vett elő, és pertut ivott a vendégeikkel.

Korponai Zoltánék egy vasárnapi ebédre hívták meg – amint mondták: szerény józsefvárosi lakásukba – Kemény doktorékat. – Terikém, ne csinálj fölöslegesen nagy traktát – mondta Keményné –, hiszen tudod, hogy én...

Korponainé, vagyis Terike azért csak úgy gondolta, illik előételt is, kétféle levest és sültet, kétféle salátát, süteményt, gyümölcsöt is feltálcázni; a vendég, Lívia, ebbe is, abba is belekóstolt, nem győzte dicsérni a háziasszony főztjét; de aztán, a túrótortánál egyszerre elsápadt, csaknem előre bukott, az asztalra, hárman futottak oda hozzá, hogy le ne essen; semmi baj, előfordul, nem kell megijedni, mondta a férje, előfordul néha... többször is... vérnyomás... és egyébek... De azért ijedt volt ő is. – Ha lepihenhetne...

Korponainé futott, tiszta lepedőt, párnát, takarót tett a heverőre. – Hívjak orvost? – kérdezte, de a vendég intett: ne... még ne... talán nem kell... előfordul, máskor is.

Ez az intermezzo, az ijedtség, a heverőjükön fekvő vendég, a lemosott arca, majd a bágyadt mosolya valahogy közelebb hozta őket egymáshoz, a későbbi, mind gyakoribb találkozásaik pedig, úgy érezték, már igazi baráti együttlétek.

Elég sokat tudtak akkor már egymásról. Kemény Áron elmondta, hogy a szülei Trianon után, mindenüket hátrahagyva, koldusszegényen jöttek át Erdélyből Magyarországra. – Pedig, a fáma szerint – jegyezte meg Áron egy másik alkalommal, akkor is Korponaiéknál, miközben Lívia ebéd után, már otthonosan lepihent a barátaik heverőjére – az őseink nem voltak éppenséggel nincstelenek. Azt mondták, szegről-

végre rokoni szálak fűzték őket még báró Kemény Zsigmond családjához is. Majd hozzátette: – Mások szerint viszont erdélyi szászok lehettek. Az iratok régen elkallódtak, apám egyszer, még gyerekkoromban azt mondta, hogy Kőibe, vagy valami hasonló nevűek voltak. Mindenesetre – folytatta Áron, és mosolyogva megnyomta az első két szót: – Zord idők voltak azok is, amikor az öregeim áttelepültek ide.

A két házaspár barátsága – ha ugyan lehet annak nevezni valóban, a szó nemes értelmében a kapcsolatukat – egyre szorosabb lett. Keménynének volt már külön pongyolája, saját kispárnája is Korponaiék lakásában. Terike tudta, számon tartotta, hogy melyek Lívia kedvenc ételei, milyen gyógyszert kell beadni neki, ha hirtelen leesik a vérnyomása, melyik szappanra, milyen krémekre allergiás. Gyakran voltak ők is Keményéknél. – Ne fáraszd magad a bevásárlással, azt én sokkal könnyebben elintézem – mondta Korponainé a barátnőjének, és még a mosogatásnál is segített neki. Keményék pedig többnyire gavallérosan viszonyozták Korponaiék szívességeit. Hol egy palack eredeti skót whiskyvel, hol pedig egy éppen Párizsból hozott blúzzal vagy Muranóban vásárolt likőrös készlettel. Mert Keményék az asszony gyengesége ellenére is utazgattak még – csak óvatosan, kényelmesen, jó szállodákba, kellemes helyekre, magyarázta Lívia. És Korponaiék annak a foszladozó szocialista világnak vége felé, egyre kevésbé csodálkozva, s talán még önmaguknak sem bevallottan, kissé irigylve vették tudomásul, hogy barátaiknak mások a lehetőségei, mint nekik és honfitársaik többségének, amikor már egyre gyakrabban, de még mindig olyan nagyon szegényesen – külföldre, pláne arra a vonzóbb Nyugatra utazhatnak. Kemény Áron elejtett, de előttük már nem is nagyon titkolt szavaiból rájöttek, hogy barátjuk hosszú évek óta, hivatalos külkereskedői útjai során is, komoly összegeket helyezett el ausztriai, olasz és svájci bankokban. Egy alkalommal, Korponai Zoltán számára nem is nagyon érthetően, még valami tengeren túli befektetésről is beszélt. Arra azért mindig utalt – még hozzá nyomatékosan –, hogy a pénz minden esetben a sajátja volt. Hogy honnan és miből, arról nem esett szó, Korponaiék se firtatták, hiszen az olyannyira tisztelt és hozzájuk egyre kedvesebb barátaikról volt szó.

Cannes most szebb és kellemesebb volt, mint valaha – mondta Lívia. A francia Riviéráról jöttek haza éppen Keményék, s az első estén, természetesen, Korponaiéknál vacsoráztak. Terike, szokása szerint, most is kitett magáért, Kemény Áron a paprikás csirke után a tejszínhabos somlói galuskához már hozzá se nyúlt. – Az úton, azt hiszem, kissé elrontottam a gyomromat – mentegetőzött. Lívia a vacsora után, szokása szerint, fáradtan leheveredett. – De jó itt, nálatok, a legkedvesebb barátainknál – mondta –, ahol olyan otthonosan, a saját, régi kispárnámon...

Másnap, kora reggel – Korponai Zoltán és Terike éppen indulni akart a munkahelyükre – csengett a telefon. – Áron – zokogta alig érthető, elfúló hangon Lívia –, az én Áronom... az éjjel... szívroham... mentők... mire a kórházba ért... Azt se tudom, hogy mit... és hogyan... nincs énnekem már senki másom, csak ti... a barátaim...

Rohantak hozzá, de mit és hogyan segítsenek? Lívia az ágyon feküdt, halálsápadtan, kócosán. – Gyere hozzánk – mondták Korponaiék. – Addig, amíg...

– Nem! Én csak itt... ahol az én drága Áronommal... nincs nekem már senki más, csak ti...

Ott maradtak nála egész nap, Korponai Zoltán vállalta, hogy elintézi a temetéssel kapcsolatos meg egyéb hivatalos ügyeket, majd Lívia könnyörgésére ott maradtak nála éjszakára is. A következő napokban felváltva, ahogy tudták, ápolták, vigasztalták, Terike főzött, ha kellett, etetni is próbálta a még mindig zokogó barátnőjüket. – Nincs

énnekem senki másom, csak ti... – ismételtette.

A temetésen alig voltak tízen-tizenöten, Keményék egyik öreg szomszédja, Áron néhány régi kollégája. Gyászolók? Kíváncsiak? Ok ketten támogatták Líviát, minden pillanatban attól tartottak, hogy elájul.

– Nincs énnekem senki másom, csak ti! – mondogatta továbbra is az özvegy. Korponaiéknak sikerült rábeszélni: legalább egy időre költözzön hozzájuk, nekik is így lesz könnyebb, kivesznek mindketten néhány hét szabadságot, amíg Lívia kissé megerősödik.

Egy hét után azonban újra csak haza vágyott, ott igyekeztek Korponaiék ellátni, nehezen, fáradságosan tartani benne a lelket. Lívia bágyadtan mosolygott rájuk: ti vagytok a legjobbak, az egyedüliek...

Múltak a napok, a hetek, Korponaiék felváltva ápolták, vigyáztak rá, vitték neki hazulról, éthordóban az elkészített ételt, aztán már újra beszélgettek is, Áronról persze, meg Keményék régi utazásairól is. – Tudjátok-e – mondta egy alkalommal Lívia –, hogy mi többször is voltunk Amerikában? És még Japánban is. – Aztán váratlanul, a férje halála óta először, az élet folytatásáról, a jövőről is beszélni kezdett. – Utazunk majd együtt is... hiszen nincs énnekem már senki másom, csak ti, az én legdrágább, legönfeláldozóbb...

Mind gyakrabban hozta szóba az utazásokat, és ebben keveredett a múlt és a jövő, úgy tetszett, mintha ez tartaná, erősítené benne a lelket. – Amikor New Yorkban voltunk... amikor Kairóban... amikor Las Vegasban... – Mintha kissé el is mosolyodott volna már. – Meglátjátok ti is, majd ha együtt... Monte Carloba, meg persze Las Vegasba is... És ezt is mind csak az én Áronomnak köszönhetem... Ezt az én egész, szép, gazdag életemet – tette hozzá végül, és mintha meg is nyomta volna kissé azt a gazdag szót.

Korponai Zoltánban talán akkor merült fel először olyan határozottan, a maga anyagi valóságában a gondolat: tulajdonképpen hol és mennyi pénze lehetett – vagy lehet még ma is – Kemény Áronnak?

Terike akkor hozta be éppen egy nagy tálcán a barátnőjüknek a hazulról hozott ételt, hiszen Lívia még mindig alig akart kimozdulni az otthonából. Zoltán látta a felesége szemében, az arcán a fáradságot, tudta, hogy másnap, kora reggel, neki, a helyettes vezetőnek kell kinyitni Zuglóban az üzletet. Lívia felült az ágyban, a tálcáért nyúlt és rámosolygott Terikére. – Meglátod – mondta –, egyszer még Indiába is elmegyünk. Látnotok kell nektek is a Tadzs Mahalt.

Ekkor gondolt Zoltán először arra: mi lenne, ha Terike is kérné a nyugdíjaztatását, jog szerint is megtehetné már, ő maga is felmondaná a vállalatnál azt a félállását, könnyebben, tisztességesen tudnák ápolni, gondozni Líviát, azt az összeget – vagy egy részét – amennyivel kevesebb lenne a jövedelmük, Lívia talán pótolná is, hiszen van neki miből, tett is célzást rá éppen a minap. Azután meg korlátok nélkül, szabadon, megalázó anyagi megkötöttségek nélkül utazhatnának már ők maguk is... Valahogy úgy érezte, mintha most nyílna ki előtte a világ.

Minden simán és gyorsan ment a maga útján. Korponai Zoltánná, vagyis Terike nyugdíjazása, Zoltán felmondását is szó nélkül fogadták el a vállalatnál, ők maguk pedig hamarosan átálltak a többé-kevésbé új életmódjukra. Jóformán csak aludni jártak haza a maguk lakásába, de ha Líviának gyengébb napja volt, Terike még éjszakára is ottmaradt nála. Apránként szinte az egész háztartásukat átköltöztették hozzá, először csak Terike nagyobb, kedvenc, piros leveses fazekát, aztán az ő élesebb késeit, a palacsintasütőt, a jobban működő elektromos habverőjüket, a turmix készüléket, végül még az újabb mikrohullámú sütőjüket is. Lívia állapota – és a kedélye is –

szemlátomást javult, mind gyakrabban beszélt a közeli, tervezett utazásairól. – Csakis jó helyekre, első osztályú hotelekbe megyünk – mondogatta –, a költségekkel ne törődjete... – Azt javasolta, első útjukra, a felépülése után – amit nektek köszönhetek, jegyezte meg – csak közeire, Monte Carloba menjenek. – A kaszinóban – mondta –, amikor a drága Áronommal legutóbb ott voltunk, a rulettasztalnál a dán királyné ült mellettünk... a monacói nagyhercegi palota kertjében pedig egy este gyönyörű hangversenyt hallgattunk...

Egy kora tavaszi délelőttön (a reggelit Livia többnyire már maga készítette el magának), a Kemény-lakás előszobájában egy magas, szőke fiatalember állt Korponaiék elé.

– Maguk tulajdonképpen mit keresnek itt? – mordult rájuk. Mögötte Livia állt, zavartan, ijedten integetve, de szótlánul.

– Én Jim vagyok, Livia néném unokaöccse, Los Angelesből – mondta a fiatalember. – Mi jögon fészkeltek be magukat ide?

– Micsoda pimasz hang ez? – tört ki Korponai Zoltán. – Livia, mondd meg neki... – De Livia csak szótlánul állt a fiú háta mögött, bólogatott, aztán sírva fakadt.

– Mit akarnak itt? Mit akarnak tőle? – folytatta az a bizonyos Jim, egyre erélyesebben, kellemetlen, éles fejhargon.

– Az unokaöcséd? – szólalt meg, most először, Terike. De Livia erre is csak bólogatott, az arca falfehér lett, látszott rajta, hogy rögtön elájul.

– Szedjék a vackaikat és takarodjanak innen! – kiáltotta a fiatalember, és kezdte kihajigálni, a konyhából az előszobába, Korponaiék már összekészített edényeit, a piros fazekat, a palacsintasütőt meg a többieket.

– Livia! Hát hagyod ezt? Mondd meg neki... – kezdte Terike, de Livia már a hálósobában volt, talán már rá is ájult az ágyára.

Zoltán egy üres zsákot talált a konyha sarkában, abba hajigálta az edényeket, evőeszközöket, még a mikrosütőt is. Már a lépcsőházban voltak, amikor az a Jim utánuk szólt: – A lakáskulcsot!

Az utcán megálltak. A Duna felől hűvös szél támadt. – Taxit kellene találni, ezt a sok holmit így, egyszerre nem tudjuk hazacipelni – mondta Zoltán.

– A turmix ott maradt – jegyezte meg Terike. – Meg a házi ruhám is...

A férje csak legyintett. Monte-Carlo? India? Ezt akartuk? De csak annyit mondott, azt a pár szót, amit így, ilyen durván, még sose ejtett ki a száján: – Hát... pofára estünk!

Bérmunka

Becsülték, tisztelték is kollégái és betegei Temessy Erzsébet doktornőt, a tudását, a pontosságát, a megbízhatóságát – de szerették-e valóban? Ritkán mosolygott, nevetni, úgy igazán, szívből, nem igen láthatták. Az akkoriban csak esztékának mondott szakszervezeti társadalombiztosító központ egyik pesti körzetének volt a belgyógyásza. Ő maga Budán lakott, egyedül, szüleitől, a neves kutató vegyész Temessy Arnold professzortól és a valamikor igen jómódú családból származó anyjától örökölt, azokban az években ritkaságnak számító, elegáns lakásában, ahová vendéget is csak nagyritkán hívott, olyankor is legfeljebb egy rövid időre korlátozható, vasárnap délutáni feketére.

Pedig valamikor de sokan fordultak meg Temessyék otthonában! Erzsébet – akkor még Erzsiké – apjának munkatársai, barátai, családotul, olykor az anya romi- és bridzspartnerei, és persze az ő pajtásai, iskolatársai, lányok, fiúk, játékosak, vidámak, szerelmesek is később – többnyire olyan ártatlan szerelmek, gyerekesek –, majd komolyabbak, komolynak mondtak vagy csak hittek; de hát ki tudja, valójában mi is az, hogy szerelem, az a komoly, a nagy, az igazi szerelem? Tudta-e, tudhatta-e igazán Temessy Erzsiké – akkor már inkább Erzsi, Erzsébet, egyetemi hallgató, ahogyan ő maga szerette mondani, latinosan: medika, amikor megjelent életében az első, és érzése szerint az igazi szerelem: Rácz Zoltán, az ifjú iparművész-grafikus.

A Temessy-lakásban megszokott, hol kedélyes, hol komoly szakmai, majd az ötvenes évek első felének mind izgatottabb politikai vitáitól hangos vendégjárásnak Temessy Arnold váratlan halála vetett véget. Erzsébet, friss diplomájával, akkoriban kezdte el, még nem a rendelőintézetben, hanem a belgyógyászati klinikán, az orvosi munkáját.

1956 októbere utolsó napjainak valamelyik estjén (nem is olyan nagyon távolról, a Duna, talán a Margit híd felől még szórványos lövések hangja is hallatszott) beállított Temessyékhez Rácz Zoltán. A kezében nem puska, hanem – ki tudja, honnan szerezhette azon a békésnek nem éppen mondható napon – néhány kókadt rózsaszál volt. Azt adta át az odahaza, a késő esti órában is még mindig fekete gyászruháját viselő özvegy Temessynének. – Tisztelettel megkérem a kedves lánya kezét – mondta. – Nem lesz itt rend, normális élet sohasem – folytatta. – Itt vár a ház előtt a barátom autója, benne két hely nekünk. Gyere, Erzsikém, minden el van intézve, biztonságosan, reggelre Becsben leszünk, ott összeházasodunk... aztán előttünk a világ!

– Maga megőrült! – mondta Erzsi anyja. – Hogyan képzeled? Csak így... és különben is... Erzsi, ne mozdulj!

– Gyere! Nincs időnk – nyújtotta Zoltán a kezét Erzsi felé.

– Itt maradsz! – kiáltott a lányára, felnőtt, orvosnő lányára az anyja. És azt is hozzátette: – Velem!

Szerelemről, gondolta később az ifjú orvosnő, akkor, ott nem is volt szó. Ő maga is csak állt ott, a szoba közepén, dermedten, és csak akkor tört ki belőle a zokogás, amikor becsukódott Zoltán mögött az ajtó. – Majd még... – hallotta előtte még, de hogy mire vonatkozott a két rövid szó, arra sose kapott választ. Az anyja szorosán fogta a karját. Az a négy-öt rózsaszál – egyik már összetaposva – ott hevert a lábuk előtt, a szőnyegen.

– Egyébként is – mondta özvegy Temessy Arnoldné –, hogyan gondolhatta, mit képzelt ez a... izé... grafikus, ez a... egy kőbányai péksegéd fia... Művész? Azt hiszi magáról? És azt hiszi, abból ott majd megélhet? Úri módon, ahogy hozzád illene?

Majd még... – visszhangzott Erzsébet fejében Zoltán utolsó két szava: majd még megírom? Majd még visszajövök? De mikor? Honnan és hogyan? Majd még megbánod... Majd még – ezt a két szót ismételte, forgatta magában, ébren és álmában Erzsébet, Rácz Zoltán ígéretét – vagy fenyegetését? – vággyal előbb, aztán csak megszokottan, belefáradva, csalódottan, megkeseredetten, haraggal is talán. Soha egy hír, soha egy üzenet.

És múltak a hónapok, múltak az évek; csak a munka, a betegek, és otthon az anyja, akinek nincs már (hol van már?) az a régi társasága, nincs már senkije, csak ő, és neki, Erzsébetnek is csak az a féltett, sokszor már fárasztó, nyűgös anyja, és senki más. Talán már nem is kell? Majd az anyja betegsége, ápolása; ő, az orvos tudta már, hogy menthetetlen, de mégis... amíg csak lehet. Aztán a magány.

Több mint két esztendő telt el az anyja halála és csaknem tíz azóta, hogy Rácz

Zoltán mögött becsukódott az ajtó. Temessy Erzsébet doktornő lakásának, most már csak az ő lakásának az az immár megkopott ajtaja. Miért nem megy férjhez? – kérdezték kollégái, a betegek közül is egy-kettő, aki úgy érezte, hogy megengedhet magának ennyi bizalmaskodást. De ő csak a fejét rázta. Irtózott a házasság gondolatától is. Együtt élni bárkivel is, hozzá kötni az élete rendjét? Kiszolgáltatni magát egy férfinak, a vágyainak, a szokásainak, a teste szagának, a leheletének? Annál inkább vágyott gyerekekre, de nem fogadottra, hanem saját testéből lett, igazi gyermekére, akit babusgathat, magához szoríthat, nevelhet – a maga életének a folytatására. Voltak még mindig férfiak, akik udvarolni próbáltak neki, egyedülállók, családosok is, ám benne még tiltakozott az anyja, talán mégiscsak az ősök régi, társadalmi előítélete: „törvénytelen”, fattyú gyereket? Azt nem! Azt a szégyent, a gyerekeknek azt az életre szóló megbélyegzését, azt azért soha!

Egy ködös, októberi napon új beteg jelentkezett a rendelőjében. Egyszerű eset volt, nem is influenza, csak közönséges megfázás. A páciens, személyi adatai szerint a doktornőnél egy évvel idősebb, Horváth Lajos nevű, nőtlen, foglalkozására nézve táncos, izmos, arányos testalkatú, mosolygós, udvarias férfi volt. – Balett? – kérdezte Temessy doktornő. – Nem, dehogy! – felelte a beteg. – Népi táncos vagyok, de nem a híres állami, csak egy kisebb társulat tagja. – Szinte csillogtak a hibátlan, egészséges fogai, amint elnevette magát. – Persze, itt a pénz is kevesebb...

Az orvosnő kopogtatta a hátát, fülét a beteg hátához szorítva hallgatta a lélegzetét, a tüdejét, megmérte a vérnyomását is.

– Alkohol?

– Tessék?

– Inni szokott?

– Csak módjával. Tavaly, egyszer, az egyik bemutató után kissé eleresztettem magam – mondta újra nevetve –, mire azt mondta a főnök, ha még egyszer előfordul, kirúgnak. Azóta még jobban vigyázok magamra. Tessék mondani – nézett az orvosnőre –, felvehetem az ingemet?

– Várjon! Alaposabban meg kell vizsgálnom. – Elővette újra a vérnyomásmérőjét. Aztán azt mondta, igen komolyan: – Adok egy beutalót vérvizsgálatra. Holnap reggel jelentkezzen éhgyomorral a kardiológián. Utána meg ekágéra megy. Tudja, ugye, mi az? Szívvizsgálat...

– Valami bajom van? Valami gyanúsát látott? – kérdezte riadtan Horváth Lajos.

– Nem... semmi különös... – Bátorítón mosolygott a férfira. – De mindent tudni kell... minden gyanút kizárni. Hiszen a tánc nehéz, az egész fizikumot megerőltető munka. A tüdejét is megröntgenezzük. A veséjét is megvizsgáljuk. A maga érdeke. – Nézte közben a férfi izmos karját, széles vállát, arányos mellkasát.

Egy hét múlva pedig a papirosokat, a leleteket böngészte végig: a vizsgálatok eredményeit. A makkegészséges Horváth Lajos megfázásának egyébként már nyoma sem volt.

– Akarok még valamit mondani magának – fordult Temessy Erzsébet a távozni készülő férfihoz. És hozzátette: – De nem itt a rendelőben.

Horváth Lajos meglepetten nézett rá. Ám a doktornő még mindig vonzónak is mondható, komoly arcán semmi nyomát nem látta bármi nőies ellágyulásnak.

Két nap múlva találkoztak, de nem a Temessy lakásban, hanem, megbeszélésük szerint, egy körúti eszpresszóban.

– Jól gondolja meg, Horváth úr a választ – kezdte az orvosnő. – Nekem gyerekekre van szükségem. Egészséges gyerekekre, semmi másra. De törvényes házasságban

született gyermekekre, nem az anyja családi nevét viselő zabigyerekre. Ha egyetért velem, házasságot kötünk, ahogy illik, anyakönyvvezető előtt, és ha a gyerek megszületett, az ügyvédem benyújtja a bíróságra a válókeresetet. Elválunk, közös megegyezéssel, és maga eltűnik az életünkből. Teljesen. Örökre. Minden további igény nélkül. A gyerek csak az én gyerekem lesz. Mindezt írásba foglaljuk és a megállapodásunkat bizalmasan kezeljük. Az összegben, a közreműködése, vagyis, mondhatjuk, a munkája díjában akár most, itt is megállapodhatunk. ötven százalékát a házasságkötésünk napján, a másik felét a terhességem megállapítás után kapja meg. Ha kívánja, valami előleget akár holnap is adhatok.

A férfi először döbbenten, elképedve hallgatta az orvosnő ajánlatát, aztán elmosolyodott. Tulajdonképpen nem sokat kockáztatok, gondolta, egy-két szerelmes éjszakát. Temessy doktornő keményen szorította meg kinyújtott kezét.

Egy esős szeptemberi nap délelőttjén került sor, az anyakönyvvezető üres helyiségében, az esküvőnek aligha nevezhető házasságkötésre. Egyik tanú a „menyasszony” ügyvédje volt, a másikat Erzsébet bérelte fel néhány forintért, reggel a piacon. A rövid szertartás után az ifjú „feleség” – kissé talán mégis ellágyulva – meghívta „férjét” ebédre a közeli másodosztályú vendéglőbe.

– A jövő hét közepén lesz a fogantatásra legalkalmasabb időszakom – közölte tárgyilagosan Horváth Lajossal a harmadik fogásként elfogyasztott lekváros palacsinta után. A férfi, kissé zavarban, megkérdezte: – És már addig is... vagy akkor... izé... összeköltözünk?

– Nálam? Az én lakásomban? – nézett rá Temessy Erzsébet. – Hogyan képzeled! Foglaltam azokra a napokra szobát egy mátrai szállodában. Megtehettem, elvégre törvényes házások vagyunk. – Ekkor először mosolyodott el egy pillanatra, mintegy a kijelentés képtelenségén.

Amikor aztán közölte a férfival, hogy állapotos, és átadta neki az érte járó megbeszélte, eléggé tekintélyes összeg második felét is, Horváth Lajos elmosolyodott. – Meg kell állapítanom – mondta hogy ennyi pénzt, méghozzá ilyen kellemes munkával, még sose kerestem.

Az asszony – a felesége? – bosszúsan legyintett.

A következő év júniusában született meg, pontosan, időre, egészségesen Horváth Zsolt. – Ugye, láthatom? – kérdezte a kórházban a törvényes apa. – Most az egyszer még igen – mondta Erzsébet. – De Zsolti az én fiam. Csak az enyém. Ahogyan megállapodtunk. És a válóper után maga eltűnik az életünkből. Örökre.

– Tudom. Tudomásul vettem. Az üzlet az üzlet. Ennyit még én is tudok.

Tartotta is, becsülettel a szavát.

A kis Zsolti egészséges, arányos testalkatú, mosolygós, szép arcú gyerek volt.

A válóper, alig két hónap múlva, minden zökkenő nélkül lebonyolódott. Kölcsönös megegyezéssel. Temessy doktornő ügyvédje ügyesen, rutinosan végezte a dolgát. Az ítélet – a válás – kihirdetése után a volt „házastársak” kezét is fogták, még mosolyogtak is egymásra. Erzsébet akkor, ott, a tárgyalóteremben látta életében utoljára Horváth Lajost.

Szépen fejlődött, nőtt, erősödött, ügyes, értelmes kisgyerek lett Horváth Zsolt, az én fiam, gondolta, mondogatta is magában az anyja, még azt is, hogy persze, természetesen, hiszen a mi vérünk, a Temessyek vére. Hajdani, már-már elfeledett szerelmének – ha ugyan az volt valóban? – és a mindeddig igazán, olyan nagyon-nagyon talán soha nem is érzett szeretetnek elemi erejű áradatát zúdította rá. Amikor a már óvodás kisfiú kérdezgetni kezdte, hogy neki miért nincs apja is, mint a többi

gyereknek, Erzsébet csak annyit mondott, hogy meghalt. Később, már a további faggatásokra, kiegészítette, bővítette a kitalált történetet. E szerint Horváth Lajos, a férje, tehetséges gépészmérnök volt, de könnyelmű, nem illettek össze, hamarosan el is váltak, a volt férj nem sokkal az után külföldre szökött – Zsolti anyja az akkori szóhasználatnál úgy mondta: disszidált –, méghozzá a világ végére, a távoli Dél-Amerikába, Brazíliába vagy talán Argentínába, ahol, amint ő később biztos forrásból értesült, egy autóbalesetben hamarosan életét veszítette.

Az is megfordult ilyenkor Erzsébet fejében: milyen jól választott, milyen szerencse, hogy a fia apjának ilyen egyszerű, gyakran előforduló neve van: Zsoltinak fel se tűnhet, ha majd valahol a Horváth Lajos névvel találkozik: még a budapesti telefonkönyvben is van belőle vagy három tucat!

Jóképű, jóeszű, jó tanuló fiú lett Horváth Zsolt. Anyja, az orvosnő, minden szabad idejét vele töltötte, ellenőrizte a tanulását, kihallgatta, átnézte, javítgatta a dolgozatait, az iskolai kötelező olvasmányokon kívül is adott a kezébe szerinte fontos könyveket, igyekezett megszerettetni vele mindenekfölött a kémiát, a nagyapja tudományát. Az iskolai, kötelező orosz nyelven kívül angol és francia magánórákra is járatta. Már tizenkét-tizenhárom éves volt a fia, amikor még mindig ő vitte el a margitszigeti uszodába, télen a korcsolyapályára. Iskolai táborba sem engedte el soha – együtt nyaraltak, a korhoz képest elegánsan, kényelmesen, a fiú számára unalmasan, a Balatonnál, majd a Tátrában, sőt, egyszer Ausztriában is. Amikor először mondta neki Zsolt, hogy szerelmes az egyik osztálytársnőjébe, a Jucikéba, Erzsébet meghökkent, s amikor a fia egy iskolai mulatságról, arról a szerinte lehetetlen, nevetséges nevű „buli”-ről némi alkoholszagot árasztva jött haza, és még azt is elmondta: de jól mulattam, megtanultam valamennyire táncolni is, Temessy Erzsébet döbentén, hirtelen felháborodásában, életében először, pofon vágta.

Kitűnő eredménnyel letett érettségi vizsgája után (Látod, ezt is nekem, az én kitartásomnak köszönheted – mondta neki az anyja) a fiú a műszaki egyetemre kérte a felvételét, de nem a vegyészeti, hanem, ki tudja, talán a távolban meghalt, ismeretlen mérnök apjára gondolva, gépészeti szakra. Később kezdett csak komolyabban foglalkozni a számítástechnikával, a jövő tudományával, helyeselt neki akkor már az anyja is, aki még mindig, mindenben irányítani akarta, beleszólt a fia mindennapi életének minden ügyébe, étkezési szokásaiba, öltözködésébe; sorra űzte el – szeretetbe ágyazva, élettapasztalatára hivatkozva – a jóképű fia körül felbukkanó nőket, lányokat.

Múltak az évek, változott, kinyílt előttük is a világ. Horváth Zsolt, az anyja tudta nélkül, megpályázott és meg is kapott egy külföldi állást: Belgium egyik nevezetes számítástechnikai vállalatánál. – Nem állhatsz a jövőm, a karrierem útjába – mondta, életében először keményen és határozottan a kétségbeesett, nemrég nyugdíjba ment anyjának. Temessy doktornő – mi mást tehetett? – a távolból próbálta irányítani, védelmezni a veszedelmes külvilágtól a fiát. Megírta, telefonon is részletesen elmagyarázta, mint gondos anya és orvos a lelkére kötötte, hogyan táplálkozzék egészségesen, vitamindúsan, mit egyen és mit ne egyen, ha megfázott, ha náthás, milyen gyógyszert vegyen be, hogyan tartózkodjék bármiféle – akár nemi – fertőzéstől, ha nyári melegben kimegy a tengerpartra, milyen inget, milyen cipőt vegyen fel. Amikor pedig Zsolt megírta, hogy most komolyan szerelmes és feleségül akarja venni a cég Odette nevű egyik hivatalnoknőjét, az anyja repülőgépre ült. Megnézem magamnak azt a nőt – mondta, majd felháborodottan a fiának, életében először kiejtve száján azt a szót: – Azt a ronda kurvát? Megőrültél? És különben is, hogy nézel ki, miket eszel itt? Tönkreteszed magad. Itt az ideje, hogy hazajöjj ebből a veszedelmes világból. Hidd el nekem, a tapasztaltabbnak, én csak jót akarok neked...

És Zsolt, némi vita és habozás után, megadta magát.

– Vállalatok részére – mondta már otthon, a régi, budai lakásukban az anyja – a számítógépeden még itthon is készíthetsz programokat. Énnyire én is értek már ehhez. – És legalább – gondolta, de nem mondta ki – szemem előtt lehetsz, vigyázhatok rád, az étkezésedre, az egészségedre is.

Múltak az évek megint, munka, nem is rosszul fizetett, többnyire otthon végezhető, kényelmesen; egy-két futó kaland, jelentéktelenek, színház, mozi, többnyire az anyjával; vele utazott minden évben szabadságra is, többnyire az idős Temessy doktornő javasolta (és fizette) „elegáns” helyekre: Mallorcára, Egyiptomba, a Kanári-szigetekre. Majd, már az új évezred, a huszonegyedik század első éveinek egyik nyári reggelén az imádott (ki tudja, vajon Zsolt maga is úgy tudta-e, hogy olyan nagyon imádott?) anya nem ébredt fel többé; szívroham, állapították meg a mentők, Temessy Erzsébet doktornő egykori kollégái.

Furcsa üresség támadt Horváth Zsolt életében. Gyászos, dermesztő, megoldhatatlannak tűnő feladatokkal terhes – vagy talán nem is olyan terhes, végzetes, inkább felszabadult, önálló tettekre, döntésekre sarkalló korszak kezdete?

De az idő elszaladt, sokat változtatni, alapjában átalakítani az életét már nem tudta. Munkája zömét továbbra is otthon végezte, a számítógépe előtt ülve, de azért elég gyakran ment ki budapesti, sőt, az anyjától örökölt régi Opel kocsián vidéki vállalatokhoz is, hogy felújítsa, rendbe hozza az informatikai rendszerüket. Házasságra mind kevésbé gondolt, rövidebb-hosszabb kapcsolatai, kalandjai tapasztalata után ő is idegenkedett már egy másik személy rigolyáitól az otthonában. Kezdetben néha még kondicionáló terembe is járt, de belefáradt, egyszer, maga se tudta később, hogyan is, talán az Interneten talált rá egy tangó-klubra; dél-amerikai zenére táncoltak egy füstös teremben; őt valamiképpen megérintették azok a brazil és argentin dallamok, de aztán öregnek, fáradtnak érezte magát a fiatalok között.

Egy téli napon, egyik távoli, borsodi városban kellett rendbe hoznia valamelyik üzem számítógép-rendszerét. Havasok, csúszósak voltak az utak, autó helyett inkább vonatra ült. Este, a haza induló vonatra várva, beült az állomásnak abban a késői órában már inkább kocsmá jellegű restijébe. A füstös, zsúfolt helyiségben az asztalához telepedett egy meghatározhatatlan korú öreg, szedett-vedett ruházatú, bizony már jócskán kaptos férfi. De elhanyagolt külseje ellenére is volt benne valamiféle, Horváth Zsoltot magát is meglepő, akár vonzónak is mondható vonás, ahogy abban a züllött állapotában is udvariasan engedélyt kért tőle, hogy az asztalához ülhessen. Még be is mutatkozott: Horváth, mondta azt az övével azonos, oly gyakori családnevét, de a keresztnévét a terem alkoholgőzös lármájában Zsolt már nem is értette. Nézte az öregember italtól és az élet ki tudja hányféle, miféle nyomorúságától eltorzult ráncos, szürke arcát, összetapadt, szürke, gyér haját.

– Tudom – mondta hivatlan asztaltársa, és mintha mosolyra húzta volna a száját –, tudom, hogy milyen ronda vagyok. Haj, pedig amikor még...

– Amikor még fiatal volt? – kérdezte Zsolt.

Az öreg bólintott. – És egészséges voltam – tette hozzá. – Az volt az élet... finom italok... és egészség... sport meg nők... és mulatságok... tánc... és sikerek... És pénzt is kerestem... néha nem is keveset. Az volt a világ...

Hol Zsoltra nézett, az arcára, mintegy fürkészként, hol meg a távolba... a semmibe?

Maga se tudta Zsolt, hogyan csúszott ki a száján a kérdés: – Járt valaha Brazíliában? Vagy Argentínában?

Az öreg értetlenül bámult rá. – Én? Ott? Hogyan...?

Valahol egy hangosbemondó megszólalt: – A Budapestre induló gyorsvonat...

Horváth Zsolt felállt, újra az öregember arcára nézett. A zsebébe nyúlt, két ötezer forintos akadt a kezébe. – Isten áldja, öreg – mondta, és a pénzt az asztal szélére tette. – Igya meg az egészségemre!

De már meg is gondolta magát, és az egyik bankjegyet gyors mozdulattal visszadugta a zsebébe.

Ásó, kapa...

Olyan volt a szálloda, pontosan olyan, ahogyan az utazási iroda a prospektusban meghirdette. Ragyogott a napfényben a négyemeletes, szinte vadonatúj, hófehér épület a valószínűtlenül égszínkék tenger partján. Kovácsné, a csoport vezetője, anyásán terelgette a bejárat felé az autóbusról leszálló embereit. – Ez lesz két hétig az otthonunk – mondta büszkén, és hozzátette: – A hallban, a recepciónál megkapjuk a bőröndjeinket.

Amikor a szobakulcsokat is kiosztották, Kovácsné Editre kacsintott: – A legszebb szobát kapták – súgta a fülébe. Már a buszban rájött, akárcsak az útitársak többsége, hogy Edit és Róbert nászutasok. Valóban kitűnő volt a szobájuk a második emeleten. – Valóságos lakosztály – mondta az ifjú férj, és megcsókolta a feleségét. Mint a gyerekek, úgy járták körbe az előszobát, az onnan nyíló, gazdagon felszerelt, rózsaszínű csempés fürdőszobát; a tágas hálószobában, akárcsak a gyerekek, minden fiókot kihuzigáltak, Robi még a kényelmes kettős ág rugalmasságát is kipróbálta. – Nézzed, még televízió is van – álmétkodott Edit. De a legcsodálatosabb az erkélyük volt. Szinte a lábuk alatt csillogott, rezgett, gyengéd, alig észrevehető hullámokat vetve a tenger. – Gyönyörű! – mondta Edit. – Mint te! – felelte Robi, és megcsókolta. Hosszasan, szerelmesen.

Voltak, akik akkor, az eresztékeiben már recsegni-ropogni kezdő szocialista rend utolsó évtizedében, nászútra, vagy akár csak üdülésre, Olaszországba, némelyek akár a francia Riviérára, sőt a Kanári-szigetekre is elutazhattak; Editnek és Robinak ez a jugoszláv tengerparti út is a gyönyörúségek gyönyörúsége volt. Azokban az években Jugoszlávia tengerparti üdülőhelyeivel, árubőségével, nyitottságával egyébként is félig-meddig a színes, irigyelt nyugatot jelentette számukra. A szálloda vendégei – a magyarokon kívül, többségükben lengyelek, csehszlovákok, keletnémetek – mind nagy rokonszenvvel, mosolyogva nézték, némelyek minden bizonnyal némi irigységgel is, a kedves, csinos, szemmel láthatóan fülig szerelmes magyar nászutas párt. Ahogyan a jóképű fiatal férj a legjobb falatokat rakja át a magáéról a hálásan mosolygó felesége tányérjára, s közben el nem mulasztja, hogy gyors csókot leheljen szép, koromfekete hajára, az előbukkanó füle hegyére.

Alig fél esztendeje ismerkedtek meg, a közgazdasági egyetem friss diplomásainak vidám, zenés-táncos összejövételén – buliján –, én ugyan két éve kimaradtam az egyetemről – magyarázta Editnek Juhász Róbert de a haverjaim meghívtak... – és még azt is hozzátette: – Rájöttem, hogy villany- meg vízvezeték-szereléssel... meg egyébként is, ha az ember elég ügyes, négyszer annyit keres, mint valami diplomás állásban. – Remekül táncolt, és amikor tánc közben egy-egy pillanatra magához szorította a lányt, Borsos Edit valami addig soha nem tapasztalt örömet és gyönyörúséget érzett. – Tulajdonképpen – mondta a fiú – színész szerettem volna lenni, de a felvételin kétszer is kiostáltak. Lehet, hogy az akkoriban túl hosszúnak tartott szóke hajam nem tetszett nekik – tette hozzá nevetve. – Néha azért még most is hívnak

statisztálni... többnyire csacska zenés darabokhoz... nem azért a semmi pénzért csinálom, csak szórakozásból...

Minden új volt Editnek, minden csodálatos az elmúlt hetekben, hónapokban. A gyorsan megkapott gyakornoki állása a mezőgazdasági gépgyár osztályán. A szerelem. Az első látogatása – nem is túl nagy győzködés, rábeszélés után – Robi lakásában. Robi csókjai, Robi ölelése. Robi másfél szobás szép kis lakása, a kilátás a Dunára, a Gellért-hegyre, s azon túl a Várra, a Halászbástyára. Az esküvő. Edit ízlése szerint szerény: a szülők (Robinak csak az anyja élt) és néhány jó barát. Aztán meg ez a nászút.

Öt napja voltak már abban a tengerparti szállodában, élvezték annak minden kényelmét, a nászút minden gyönyörűségét. Úsztak, lubickoltak az öböl simogató, langyos vizében. Motoros kiránduló hajón a közeli szigetre is ellátogattak, jó étvággyal fogyasztották a finom falatokat, italokat, melyeket a pincérek kedvesen, a rokonszenves nászutas párnak mintegy megértő, szinte cinkos mosollyal szolgáltak fel.

A hatodik nap reggelén Edit valami furcsa zajra, mélyről jövő morgásra ébredt. Oldalra nézett: Robi nem volt mellette. Szokása szerint ilyenkor már a fürdőszobában zuhanyozott. Az ifjú feleség elmosolyodott, amikor meghallotta a víz szapora zubogását. De a következő pillanatban azt is elnyomta a különös morgás, ijesztő recsegés-ropogás, megmozdult alatta az ágy, remegtek a falak, az éjjeli szekrény széléről leesett az odakészített pohár, a ruhásszekrény ajtaja kinyílt, veszedelmesen lengett – már-már leszakadt a mennyezetről a korábban megcsodált bronz csillár. Földrengés!

– Robi! – kiáltotta, amint egy szál hálóingében kiugrott az ágyból. – Robi! Drágám!

Odakinn már dobogtak, csattogtak a papucsos és mezítlábas rohanó léptek a remegő, recsegő lépcsőkön; szerb–horvát, magyar, német és Isten tudja, még hány nyelven harsogtak, sikoltoztak rémulten: – Földrengés... hol vagy... vigyázz...!

Kirohant a szobából Edit is: – Drágám! Robi! – A fürdőszoba és az előszoba ajtaja tárva-nyitva, a zuhanyozóból ömlött, zuhogott a víz, elöntötte a padló csempéjét – és Robi sehol!

Futott, száguldott Edit is lefelé a recsegő, rázkódó falak közt, a reszkető lépcsőn, a jajgató, ordító, zokogó, egymást taszigáló emberek között, le a földszintre, át a szálloda máskor olyan barátságosnak érzett halijának felborult székei, fellökött asztalai, foteljei közt, ki a szabadba, a levegőre, az áhított, a remélt biztonságba.

A szépen ápolt park túlsó oldalán álltak, toporogtak a kimenekült vendégek, egy csoportban a magyarok többsége is. Nézték a még mindig meg-megremegő épületet, érezték talpuk alatt – többségük mezítlábasán – a föld reszketését, aztán lassan-lassan csillapodni kezdett a remegés, véget ért az a félelmetes morgás, mozdulatlan állni látszott a hotel büszke, négyemeletes épülete is.

A magyarok csoportjától kissé távolabb állt Juhász Róbert, anyaszülte meztelenül, csak egy törülközőt tartott maga elé – úgy, ahogyan a zuhany alól kirohant, amikor a föld első megmozdulását megérezte.

Kovácsné, a budapesti utazási iroda megbízottja harsányan és fáradhatatlanul magyarázta csoportjának: – Semmi ok a félelemre... az epicentrum innen sok-sok kilométernyire... különben is, földrengésbiztos épület... ezer százalékgig... nem történt semmi... nyugalom... reggeli a szokásos időben... – Néhányan el is indultak már a szálloda felé.

Edit megkérdezte Kovácsnétól: – Mikor indul a következő busz Budapestre?

– Nem kell megijedni... Nem történt semmi... nyugodtan élvezzék tovább...

– Nem arról van szó – mondta Edit, és bement a szállodába, hogy összecsomagolja a maga holmiját.

Kaleidoszkóp

Szabad-e, lehet-e újra megírni, újra elmondani valamit életemnek első, több mint nyolcvan évvel ezelőtti színházi élményéről? Amiről pedig írtam is, elmondtam is már egyet s mást harminc-negyven évvel ezelőtt – vagy még annál régebben is? Hiszen emlékeimnek az a kis híján kilenc évtizedes kaleidoszkópja olyan, hogy bármikor forgattam és forgatom, nézegettem és nézem ma is, mindig újat, többet, más színeket, más érzelmeket villantott és villant ma is elém. Mintha még tisztábban látnám, érezném át annak a vasárnap délutánnak minden színét, minden örömét és rémületét. Boldogan készülődtem napok óta a nagy eseményre: színházba megyek a szüleimmel, méghozzá nem gyerek-, hanem igazi, felnőtt színházba. A neve is olyan különös: *Operett Színház*. (Mi az, hogy operett? Méghozzá *Fővárosi*, ami valami többletet, felsőfokot, mindenféle szépet és nagyszerűt ígér!) Azt is tudtam, hogy a *Nótás kapitányt* fogom látni, tehát egy délceg, magyar vitézt, aki minden bizannyal még dalolni is fog, olyan gyönyörűen, mint azok az énekesek, akiknek addig, abból az otthoni nagy, tölcéses gramfonunkból csak a hangját hallhattam: *Jaj, meg kell halnom, bár úgy vágyom élni...*, meg azt, hogy: *Asszonykám, adj egy kis kimenőt...*

Gyönyörű volt már az a csillogó, csupa vörös, csupa arany óriási terem is, ahová beléptünk, a csillárok kristály-csillogása, körben és fölöttünk a százféle arccal megtelő páholyok és erkélyek, emeletek sora, a várakozás izgalma; én pedig ott, a földszinten, apám és anyám között, az igazi csodára készülve. Aztán elsötétült a nézőtér és felcsendült a zene.

– A nyitány – súgta anyám, én a szót persze nem értettem, de amit hallottam a számomra nem is látható zenekari árokból, az gyönyörű volt: szomorú és vidám, minden porcikámat felrázni, megmozgatni akaró gyönyörűség. Majd, mintegy önmagától, kétfelé húzódott a bársonyfüggöny – és egy másik világ képe nyílt meg előttem. Napsütötte táj, a távolban magas, talán hófödte fehér hegycsúcsok, még a friss illatukat is érezni véltem. Gyönyörű ruhákban éneklő, táncoló nők, férfiak – kétségtelenül katonák, vitézek –, azt tudtam már, hogy valójában színészek, csak az átalakulás, az átlényegülés csodáját nem értettem még. (Az ott a Fejes Teri – súgta a fejem fölött anyám az apám fülébe.) *Elveszett a huszárcsákóm* – dalolta hajadonfőit egy valóban délceg vitéz –, és abban a pillanatban mellettem egy soha el nem feledhető rémült ordítás, és apám fejét, homlokát, arcát elönti a vér. Mintha fél szemmel valamilyen fekete csomagot – rongyot?, táskát?, dobozt? – láttam volna lepattanni apám fejéről, és a nézőtéren átharsogó kiáltásra meg az anyám ijedt sikoltására megdermedtek a színpadon a színészek, hangjuk a torkukra forrt, összecsapódott a függöny és a nézőtéren világosság támadt. Valahonnan ketten vagy hárman is mellettünk termettek, megfogták a karunkat és egy oldalajtón kivezettek minket az előtérbe. Apám – ma is pontosan emlékszem – nagy, fehér zsebkendőjével a fejét, homlokát, arcát törölgette; arca, szürke öltönye csupa vér. – Már hívják az orvost – mondja valaki. – Nem kell. Orvos vagyok – feleli apám. – Hazamegyünk.

(Mint később megtudtuk, a színház pincéjéből vagy padlásáról, de meglehet, az utcáról – ki tudja, honnan és hogyan? – egy macska beszabadult a nézőtér erkélyére, s a

szokatlan helytől, fénytől, hangoktól nyilván maga is megzavarodva, végigfutott az erkély korlátján. Egy néző, meglepődve, vagy ijedtében talán, meglökhette, amitől a macska, egyensúlyát veszítve, lezuhant a földszintre. Méghozzá, a macskák szokása szerint talpra esve és éles körmeit megkapaszkodásra készen kiengedve, pontosan apámnak már akkor is erősen kopaszodó fejére.)

A színház előtt, a pesti Nagymező utcában, akkor még nem taxik, hanem lovas bérkocsik – konflisok – várakoztak. Én a rémülettől még mindig dermedten ültem a szüleim közt, a kocsikázás ritka örömét sem élveztem, de a több emberöltőnyi idő távlatából még mindig szégyenkezve, bevallom, az is megfordult a fejemben: milyen sajnálatos, hogy nem nézhettem végig azt a gyönyörű színházi előadást.

Apám otthon azonnal a rendelőjébe, a műszeres és gyógyszeres szekrényéhez ment, és örök emlékem maradt, amint levette ingét, majd a fecskendővel a nagy, fali tükör elé állva beszúrta saját magának a tetanusz elleni injekciót.

*

Forgatom, nézegetem, ébren, álmomban azt a kaleidoszkópot. Felvillan a sok száz vagy ezer között egy másik véres arc is: egy velem talán egykorú, három-négyéves kislányé a Gellérthegyen. Akkoriban ott, a hegy valamelyik oldalán, talán a Tabán felőlin, télen még szánkózni is lehetett. Karácsonyra kaptam egy kis szánkót – mi többnyire ródlinak mondtuk abban a régi-régi időben –, anyám vigyázott rám, gondolom, fogta is hátulról a ródlit a pálya valamelyik kevésbé lejtős szakaszán. Nem messze tőlünk, a meredekebb úton, felborult az egyik sebesebben sikló szánkó, én éles sikoltást hallottam, és láttam, amint valaki egy vérző arcú kislányt húz ki alóla. Rémülten, mintegy megbabonázva néztem a velem talán egykorú sebesülte, nem tudtam levenni róla a szemem, az ajkát, talán a még mindig ömlő vértől, szokatlanul nagynak és vastagnak, magát az arcát aránytalanul szélesnek láttam.

– Ne bámuld! Gyere! – húzott tovább anyám. Be is fejeztük arra a napra, sőt, arra a télre a szánkózást.

Én pedig napokig – és azóta is hányszor, de hányszor! – arra gondoltam, mi történt vele, meggyógyult-e hamarosan, vagy megrokkant, esetleg életre szólón, netán túl sem élte azt a balesetet? Úgy éreztem, közöm van hozzá, ami vele megtörtént, megeshetett volna velem is, ismerősöm lett, társam, sorstársam, élethossziglanig.

Olykor, ha megláttam az utcán egy szokatlanul vastag, feltűnően vörös és széles ajkú kislányt – s az évek, évtizedek múltán fiatal, majd mind korosabb nőt, idősebb asszonyt – szinte ellenállhatatlan kényszert éreztem, és érzek ma is, hogy megszólítsam: valamikor, három-négyéves korában nem szenvedett-e szánkóbalesetet a Gellérthegyen? Nem azonos-e az én... kicsodámmal? De hiszen ki ő nekem?

Szülők, rokonok, barátok tűntek el mellőlem. Betegségek, háború, deportálások, perek, gyilkosságok, ismerősök, ismeretlenek halála, értelmetlenül, érthetetlenül. És engem még mindig annak a véres ajkú, arcú kislánynak a sorsa izgat? Mi ez az el nem múló kíváncsiság, kielégületlenség? Mi közöm hozzá? Felelősség? Érte? érte is? Mindenkiért? Miért?

*

Az ő nevét se tudom. Csak a szürkés-barna arca villan fel, amint egyszerre megláttam

a tükörben a szemét, azt a merev, élettelen tekintetét.

Borotválkozni tértem be hozzá, Kairó valamelyik mellékutcájának borbélyműhelyébe. Arabul nem tudok, angolul mondtam neki: *to shave*. A tükör elé ültetett, kendőt kötött a nyakam elé, és szótlanul, szaporán szappanozni kezdte a képemet. Majd borotvát vett elő, és a ma talán már nem is ismeretes fenőszíjon gyorsan megélesítette a pengét, s utána hozzáfogott a borotváláshoz. Előtte a mutatóujját egy pillanatra könnyedén az arcomra fektette, és ezt a mozdulatot többször is megismételte, valahányszor ábrázatom egy újabb szakaszának leborotválásához kezdett. A tükörbe néztem, és döbbenten vettem észre, hogy borbélyom mindkét szeme merev, áthatolhatatlan fátyol borítja. Mutatóujját tehát azért fekteti az arcomra, hogy pontosan érzékelje a távolságot a beszappanozott arcboröm és a kés éle között, hogy tudja, hol kezdje el a műveletet. A döbbenettől megdermedve ültem a széken, szótlanul, mozdulatlanul. Butaság volt? Vagy bátorság? Lesz, ami lesz! És az öreg arab borbély – a végsőig kitartó szakmai hűség, avagy a szűkös megélhetésért folytatott küzdelem kényszerének hőse – egyetlen karcolás nélkül fejezte be ábrázatom szörtelenítését.

Abban az észak-magyarországi községben, ahol néhány évtized múltán, az otthon felejtett borotvakészülékem miatt arra kényszerültem, hogy megborotváltassam magam, a borbélynak bizony csillogott a szeme. Túlságosan is. És a szappanozás közben, amint közelebb hajolt hozzám, alkoholszagot is éreztem. Éppen a borotváját vette elő, amikor egy másik ügyfele, kétségtelenül helybeli ismerőse, lépett be a műhelyébe. – Szevasz! – mondta harsány hangon. – Borotválás lesz!

– De nem ma! – felelte a borotvájával hadonászó figaró. – Gyere holnap! Nem vagyok olyan állapotban, hogy elvállaljam. Ezt még elintézem – tette hozzá, a kés hegyével felém bökve –, de mást már nem.

– Köszönöm – szóltam közbe, bevallom, rémulten. – Visszajövök én is inkább holnap reggel.

– Nem! – mordult rám. – Megmondtam, magát még elintézem! – Erélyesen visszanyomott a székbe, miközben fenyegetően lóbálta a borotvát. Felugorjak? Dulakodjak vele? Sokkal erősebb nálam, és kezében az éles kés. Megadtam magam. Lesz, ami lesz, mondtam magamban, mint valamikor Kairóban. Ő pedig határozottan, kemény kézzel munkához látott. Mindössze két helyen vágott az arcomba, a nyakamon is csak két sebet ejtett. A vérzést, a borbélytükör előtt, már magam állítottam el, ő adott utána valamilyen tapaszt is, nagylelkűen.

Megúsztam hát, viszonylag épségben, ezt a borbély-kalandomat is, mint a huszadik században átélt nyolc évtizedemnek megannyi, sokkal szörnyűbb veszedelmét is.

*

Sanyi barátom arca is elő-előbukkan a mélyben kavargó képek közül. Csupa ellentmondás: kemény, néha durva, máskor ellágyult vonások. Együttérzést, szeretetek haragot, erőszakot, megbocsátást tükröztek mindig is, gyorsan váltakozva.

Amikor megismertem – a negyvenes évek vége felé –, asztalos volt, műbútorasztalos, magas, erős férfi, harsány hangú, gyors, darabos mozdulatokkal; ha szükségét érezte, keményen odavágott bárkinek, káromkodott. És mindennek ellentmondott az az aprólékos, szinte lány finomság, amellyel a munkáját végezte. Gyönyörű, művészi intarziákat készített. – Ezek az én igazi álmaim – mondta, és azt is

hozzátette: – No, meg egy boldog, igazságos társadalom. – A felesége, apró termetű, filigrán fiatalasszony, rajongva nézte, bólogatott. Sanyit hamarosan – ahogy akkoriban mondták – „kiemelték”, egy éppen államosított vegyi üzem személyzeti osztályvezetője lett. Nem sokkal később pedig valamelyik kelet-magyarországi kereskedelmi nagyvállalat igazgatójává nevezték ki.

Tehetséges volt-e valóban – az idő tájt már, valamilyen gyorsított tanfolyam elvégzése és vizsga letétele után, a közgazdasági egyetem levelező hallgatója is vagy csak szerencsés; szélhámos netán, aki a kor lehetőségeit meglovagolva karriert csinált? Boldog, vagy végül csalódott? Olyan erős, amilyennek mutatta magát? Valóban elpusztíthatatlan, ahogyan ő mondogatta: örökéletű?

Egy téli estén, amikor megtudta, hogy valamiféle kulturális rendezvényen veszek részt néhány nap múlva a városukban, felhívott telefonon. – Pajtikám – harsogta – eszedbe ne jusson szállodába menni! A műsor után nálunk fogsz vacsorázni és aludni! Ellentmondás nincs! Ilonka is szeretettel vár. És megismered Pannikát, a kislányunkat is...

Szépen berendezett lakásuk volt, a bútorok egy részét Sanyi maga készítette. Remek volt a vacsora is, a vörösbor mellett csak úgy áradt a szó Sanyiból. – Pajtikám – mondta –, amikor a negyedik gimnáziumból kimaradtam, mert a faternak nem volt pénze tandíjra... ki gondolta volna... – Az asszony meg csak bólogatott. – Na, még egy pohárral – unszolt a barátom. – És tudod-e, hogy a vállalatomat – így mondta, egyes szám első személyben – a múlt hónapban vörös csillaggal tüntették ki... hát azt, hogy Ilonka jövőre már tanítani fog?... és...

Éjfél is elmúlt – mondtam fáradtan a reggeli utazástól, az előadástól, a nagy vacsorától. – Reggel hétkor indul Pestre a vonatom.

– Ugyan, pajtikám, itt, a ház előtt a busz megállója. Tizenöt perc alatt kiérsz a pályaudvarra. Még meg se mutattam neked az alagsorban a műhelyemet. Tudod, ez a szórakozásom. (A *hobby* szót akkoriban még nem használtuk.)

Egy óra után kerültem ágyba. Hatkor Ilonka terített asztallal, nagy reggelivel várt. Kávé, tojás, szalonna... Sanyi komótosan falatozott és, közben csak úgy dőlt belőle megint a szó. – Képzeld, újra focizom, a város csapatában...

– Lekésem a vonatot – mondtam.

– Tudod, mit? Kiviszlek a motoromon. Az gyorsabb, mint a busz. – Én tiltakoztam: – Havas, jeges az út. – Ugyan, pajtikám – legyintett. – Mi az nekem!

Utolsó pillanatban kapaszkodtam fel a háta mögé a motorra. Hosszú, nehéz télikabátban, egyik kezemben a papírokkal és a holmimmal tömött aktatáskámmal száguldottunk a csúszós téli úttesten. Egyszerre csak megláttam, hogy a barátom elengedi a kormányt és hevesen rázza mindkét kezét. – Hogy le ne fázzanak az ujjaim – kiabálta nevetve. – Otthon felejtettem a kesztyűmet!

Már jelezték a vonat indulását, amikor felszálltam. Na látod, pajtikám, ha Forgó Sanyi megmondja...

Két vagy három évvel később váltották le az igazgatóságról. A vállalata fiókjait látogatta a megye távolabbi városaiban. Hivatali kocsiján utazott, gépkocsivezetőjével. Útközben – az élet minden pillanatát ki kell használni, ugye... – a szolgálati pisztolyát tisztogatta. A fegyver elsült, nagyobb baj nem történt ugyan, a golyó csak horzsolta a sofőr karját és az autó egyik üvegét törte ki. Véletlen baleset, hiszen Forgó elvtárs a haverom, mondta maga a gépkocsivezető... Pajtikám... Sanyi megúsza szigorú megrovással, azonnali elbocsátással.

Hol itt, hol ott dolgozott néhány esztendeig, az ország számos városában; volt

segédmunkás, asztalos, szerelő, pék, baromfitenyésztő – közben Ilonka otthagya, vitte magával a kislányukat is.

Aztán csak talpra állt Sanyi megint, újra meg is nősült, a hetvenes évek végére pedig újra Budapesten, egy élelmiszer ipari vállalat igazgatóhelyettese lett. Ritkán találkozunk, valahogy távolabb kerültünk egymástól. Mintegy két év múltán, egy este azzal hívott fel, a régi, kemény hangján harsogva: – Pajtikám, gyere be hozzám. Az irodámban valami csodát mutatok meg neked!

Az ismert, nagy, komoly vállalat székházában két titkárnő ült Sanyi előszobájában. Ő maga az évek során nem sokat változott, úgy szorított magához, hogy csaknem összeroppantak a csontjaim. Majd kulcsra zárta a szobája párnás ajtaját, az íróasztala mögé ült. És a fiókjából egy magnetofont vett elő. – Mostanában zenét szerzek – mondta. – Dalokat. Van, aki olcsón meghangszereli nekem, négy másik zenész közreműködésével felvéteti. Én énekelek. A szöveget is én írtam... Figyelj! – Bekapcsolta a készüléket. Százszor hallott jellegtelen dallamok, és a mégiscsak öregedő Sanyi reszelés hangján az elcsépeelt közhelyek: minden éjszakán csak rólad álmodom... Meg hasonlók. – Ehhez mit szólsz? Ez az én igazi életem... a jövőm...

Nem sokkal később nyugdíjazták. Otthon újra készített intarziákat is, távolról sem olyan szépeket, mint fiatal korában. – A világban is csalódtam – mondta, amikor egyszer meglátogattam. – Ez már nem az én világom...

Betegeskedett is, de azért váratlan, meghökkentő volt a halálhíre. Elég sokan voltunk a temetésén. Ilonka is, az első felesége, soványan, megöregedve. Mellette egy vörösre festett hajú fiatalabb asszony. Talán a lányuk, a Pannika. És a sír mellett, a többi gyászolótól kissé távolabb, oldalt állva egy idős, barázdált arcú, magas, kemény kötésű férfi. Mintha maga Sanyi állna ott. Sose hallottam, hogy testvére lett volna. És mintha Sanyi hangját is hallanám, mintha onnan, a közelből, azon az ő régi, fiatalos, hetyke hangján mondaná: Pajtikám, sose halunk meg!

*

Koncsek Lajosék arca is felbukkan olykor-olykor. A hűség, a házastársi szeretet legendás példaképei. Én már csak idős, nyugdíjas korukban ismertem meg őket. Lajos bácsi nyomdai korrektor, valamikor, az ősidőkben állítólag még újságíró is volt. Olyan apró kis hírekért, ilyen-olyan információkért szorgosan loholó szerkesztőségi, névtelen munkatárs.

Az én Etelkám, mondta mindig, hetven-nyolcvan éves korában is, soha nem múló szerelemtől meghatott, el-elcsukló hangon. Az asszonya pedig rajongva nézett az ő nagyszerű férje szemébe. Az utcán egymásba karolva, szorosan összesimulva jártak télen-nyáron, mint egy ifjú szerelmespár. Gyermeük sosem született – a mi gyönyörű, boldog életünk egyetlen szomorúsága – mondogatták mind a ketten. Kis nyugdíjuk volt – szerényen éltünk mindig, megvan azért mindenünk, amire szükségünk van – magyarázták mindketten nekünk, harminc-, ötven-, hatvanéves fiataloknak. – Mindent pótol a szeretet – tették hozzá.

– Azt sem akarom, hogy az én drága Etelkám idős korára agyondolgozza magát. Bevásárlással, főzéssel, mosogatással – mondogatta Koncsek Lajos bácsi. – Van a lakásunk közelében egy olcsó kisvendéglő, évek óta ott ebédelünk. Nem vagyunk nagy étkűek, egy adag, egy menü bőségesen elég kettőnknek. Azon osztozunk meg szeretettel.

Egy őszi nap déli órájában véletlenül magam is abba a valóban olcsó kisvendéglőbe

tértem be. A sarokban, egy kétszemélyes kis asztalnál ültek, egymással szemben, az idős Koncsekék. Engem nem is vették észre, feszült figyelemmel nézték az asztaluk közepére tett ételt, azt, ahogyan hol az egyikük, hol a másikuk tálalt belőle valamit a maga tányérjára. Láttam, a tekintetükkel aggályosan méricskéltek a másik kanalára, villájára kerülő ételt, nem vett-e belőle megengedhetetlenül többet magának? Csak úgy szikrázott szemükből a gyűlölet. A végén pedig egymásba karolva, már újra egymásra mosolyogva mentek ki a helyiségből.

*

Arcok, életek, sorsok tucatjai, százai, ha nem ezrei... Tanultam-e, okulok-e még belőlük valamit? Aligha hinném, de mindnyájukból maradt bennem, beépült abba, ami én vagyok, legalább egy aprócska – akár csak össejtnyi – tovább élő, tovább éltető valami. Pajtikám, hát sose halunk meg?

Kaleidoszkóp II.

1945 őszén, öt esztendei katonáskodásom után, megragadva egy hosszabb eltávozás adta lehetőséget – de minden tiltó szabályzatot semmibe véve – felszálltam Bécsben, angol közlegényi egyenruhában, a szovjet katonák egyik, Budapestre induló vonatjára, hogy meglátogassam akkor már csak egyedül élő édesanyámat. Ugyanúgy indultam vissza is, két hét múltán, orosz katonavonaton – bízva az antifasiszta háború győztes hadseregeinek testvériségében – a szövetségesek által közösen megszállt Bécsbe, majd onnan brit és amerikai katonai gépkocsikra felkérérdzkedve a századom olaszországi, Siena melletti állomáshelyére. Katonazsákomat, a kitbag-et Budapesten, indulás előtt dugig tömtem: vettem egy magyar ékezetes, használt, hordozható írógépet, hogy legépeljem az 1941 őszén, az Eufrátesz-parti arab városka, Rákká félig rommá lőtt, korábban francia idegenlégiós erődjében írni kezdett és 1944 tavaszán a Kairó melletti Heluanban befejezett regényemet; beraktam a zsákba az alig fél esztendeje felszabadult Magyarország új életét véleményem szerint leghívebben bemutató újságok tucatjait, könyveket, egyebek közt Lukács György *Írástudók felelőssége* című kötetét és József Attila verseit. Annak a József Attilának a verseit, akinek a nevét az én háború előtti budapesti, egyébként kitűnő gimnáziumomban még csak meg sem említették.

Mintegy fél évet kellett még Olaszországban szolgálnom, akkor került csak sor a leszerelésemre, méghozzá, a szolgálati szabályzat szerint ott, ahol annak idején, 1941 májusában jelentkeztem önként katonának a Hitler és Mussolini örülete ellen akkor, a francia összeomlás után még egyedül harcoló angol hadseregbe – vagyis az 1946-ban még mindig angol mandátum alatti Palesztinában.

Abban a háború utáni zavaros helyzetben, új vagy újra működő követségek, konzulátusok és különféle kiutazási, beutazási, átutazási engedélyek, vízumok híján, kezemben csupán a régen lejárt érvényességű magyar útlevelemmel, hónapokig kellett várnom még – néhány hasonló helyzetű barátommal és sorstársammal együtt –, amíg 1946 karácsonyán, nem kevésbé kalandos körülmények közt, hazaérkeztünk Magyarországra.

Addig is igyekeztem a palesztinai Haifa kikötővárosban, alkalmi munkáim mellett,

az ottani magyar nyelvű közösség köreiben is gyümölcsöztetni valamennyire az előző évi rövid budapesti látogatásom tapasztalatait. Írtam néhány cikket (első, nyomtatásban megjelent írásaimat) az időnként, talán havonta vagy még ritkábban megjelent, *Antifasiszta egység* című baloldali, magyar nyelvű lapba. Egy alkalommal pedig, ugyancsak ennek a közösségnek Herzl utcai kerthelyiségében, a tudatlan hályogkovács vakmerőségével, József Attila-estet rendeztem. Minden bizonnyal az elsőt Palesztina – és a későbbi Izrael – történetében. Előadásom vezérfonalául természetesen, a versekkel együtt a Budapestről hozott *Írástudók felelőssége* szolgált. Barátom, volt katonatársam ifjú felesége szavalta lelkesen a gondosan kiválogatott verseket. Meglehet, nemcsak a költemények, de József Attila neve is akkor hangzott el először abban az akkor zsidók és arabok lakta szép, közel-keleti kikötővárosban. Forró, kora őszi este volt, csodálatosan hangzottak ott, abban a Herzl utcai kertben József Attila szavai: *Jöjj el szabadság! Te szülsz nekem rendet...* És ha élt volna, élhetett volna még, és ott lehetett volna annak az utcának a névadója: az alig két esztendő múlva létrejövő Izrael állam 1860-ban, Pesten született megálmodója, a magyar anyanyelvű Herzl Tivadar, ő is rábólinthatott volna a költő nemcsak magyarokra, románokra, szlovákokra, szerbekre, horvátokra, de akár afrikai tutszikra és hutukra, izraeli zsidókra és arabokra, mindenkire és mindenütt örökké érvényes szavaira: *Anyám kún volt, az apám félig székely, / félig román, vagy tán egészen az. / ... s rendezni végre közös dolgainkat, t ez a mi munkánk; és nem is kevés.*

*

Ahogy forgatom, nézem álmatlan éjszakáimon azt az immár kilencven éves életemnek tarka, hol vidám, hol meg szomorú képeit felvillantó kaleidoszkópját, egyszerre csak megjelenik szemem előtt, még a vendégeit oly szívélyes mosollyal, kávéval, süteménnyel kínáló háziasszony arcánál is tisztábban, annak a Duna-parti nyári nap fényében csillogó kis háznak a képe.

Az ötvenes években, tavasztól késő őszig, a Római-parton töltöttem időm nagy részét. Az egyik csónakházban béreltünk egy kis kabint, én ott írtam véget érni nem akaró regényemet. Volt egy használtan vett, de azért nagyon jó csónakunk; ha belefáradtam az írásba, vízre szálltam, áteveztem a túlsó partra, úsztam a Duna akkor még tiszta, fürdésre is alkalmas vízében, és utána felfrissültén folytattam a munkámat. Délután sokat sétáltam is a környék még kevésbé forgalmas utcáin, olyankor láttam meg, amint a hasonló korú barátnőit váró, ötven-hatvan év körüli asszony (akkoriban magamban sem jellemeztem volna azzal az, órá pedig jobban illő szóval, hogy: hölgy) kivisz a kis házból néhány széket és egy kis asztalt a dús lombosított fa árnyékába, majd a patyolat tiszta fehér abroszra, szépen eligazítva, csészéket, cukortartót, feketekávés kanalakat rakva várja három-négy, hasonló korú barátnőjét. Olykor-olykor még süteményt is láttam az asztalon; az is meglehet, hogy azokat nem ő sütötte vagy vette, hanem a vendégei hozták a délutáni meghitt duma- vagy kártyapartira. Mert néha römiztek, vagy ha négyen voltak, talán bridzseztek is.

Azt nem tudom, sose tudhattam meg, hogy valamikor, még abban a régi, szocializmus előtti világban mivel foglalkozott, talán csak háziasszonykodott, azzal a hivatalos elnevezéssel szólva: háztartásbeli volt a férje mellett, talán gyermekeket nevelt, vacsorákat adott a férje kollégáinak, ügyfeleinek – de akkor, azokban az ötvenes években kétségtelenül pénzkereső, tehát dolgozó asszony volt. Olykor-olykor ugyanis ügyfelei jelentek meg – azt is megfigyelhettem, hogy férfiak gyakrabban, mint nők –, olyankor ő bocsánatkérő pillantást vetett barátnőire, letette kezéből a

feketekávés csészét vagy a kártyát –, és bement az illetővel a házba. Majd néhány perc múltán együtt jöttek ki, ő pedig visszaült vendégei mellé az asztalhoz. Néha még azt is meghallottam, amint megkérdezi: – Főztek odabenn még egy friss feketét?

Csillogott a lemenő nap fényében az a szép kis zöld ház. Az a valamikor valóban olyan szépen megtervezett budapesti utcai illemhely.

*

Eszembe jut néha-néha Varga úr is, a nagy újíto. Többnyire borostás arca, barátságos, mély hangja, akkoriban még tetőtől-talpig kötelezően viselendő postás egyenruhája, sapkája. Jószert ismeretlenek voltak még a lakók postarekeszei a nagy bérházak kapualjában, a levélhordók emeletek tucatjait – ha ugyan nem százait – mászták meg, hogy a leveleket bedobhassák.

Varga úr, azaz Varga bácsi, ahogyan a körzetünk lakóinak többsége nevezte, a reggeli műszakja kezdetén, dugig tömött nagy postástáskájával beült az utcánk sarkán levő kocsmába, táskáját a maga mellé húzott székre helyezte és megrendelte az aznapi első sörét. Pontosán déli tizenkettőig kvaterkázott ott az idők során kialakult vidám ivótársaságával. A környék lakói, amikor napi útjukra indultak, bementek az ideiglenes postahivatallá alakult kocsmába és megkérdezték: – Varga bácsi, van levelem? – Ő pedig benyúlt a táskájába és udvariasan, pontosan kiszolgálta ügyfeleit. (Volt, aki le is ült mellé, és ha régen várt fontos vagy kellemes postát kapott, még egy pohár italt is rendelt neki, és koccintott vele.) Déli tizenkettő után pedig a táskájában maradt néhány levelet, immár lassan, kényelmesen járva az emeletet, pontosan, hiánytalanul kézbesítette a címzetteknek.

Arról azonban nincs tudomásom, hogy kapott-e főnökeitől valaha is jutalmat, kitüntetést ezért a szakmáját emberségesen megkönnyítő újításáért.

*

A nevére már nem emlékszem, meglehet, hogy Szingh volt, talán Rádzs, de mindenképpen a barátom; kedves, velem körülbelül egyidős fiú. 1941–42 őszen-telén a rakkai romos erődben állomásozott a mi különítményünkön kívül egy indiai egység is. Ennek egyik, hozzám hasonlóan minden rangfokozat nélküli közlegénye volt az a mindig mosolygós fiú, akivel nem is tudom, talán őrségen, vagy szolgálaton kívül, az erőd mellett hömpölygő Eufráteszt bámulva hozott össze minket a sors. Meglehet, hogy miként én magam, otthonomtól oly messzire szakadva, ott, annak a nagy folyónak a partján a Dunáról ábrándoztam, ő is a távoli Gangeszről vagy Brahmaputráról álmodozott. Angolul eléggé gyengén beszélt, de kis idő múltán, kézjelekkel is kiegészítve, már egészen jól megértettük egymást.

Egy alkalommal azt adta tudtomra, hogy másnap valamilyen nemzeti vagy vallási ünnepük lesz, és megbeszélte néhány bajtársával, meg az őrmesterükkel is, hogy ha nem leszek éppen szolgálatban és elfogadom a meghívásukat, szívesen látnának az ünnepi dinnerjükre, vagyis vacsorájukra. Arra is megkért, hogy hozzam magammal a saját csajkám, késemet és villámot, én ugyanis – tette hozzá zavarban, mintegy bocsánatkérően – az ő felfogásuk szerint, bármily kedves barátjuk, de azért mégiscsak tisztátalan vagyok, nem érhetek hozzá az ő evőeszközeikhez. Örömmel és kíváncsian fogadtam el a szíves invitálást, és a következő napon, az ő körletükben virággal is

díszített asztalukhoz ülve, jó étvággal ettem végig az ünnepi vacsorát. Barátom közben mosolyogva nézett, majd megjegyezte: nagyon izgult, az angolok ugyanis, mondta, nem tudják megenni az ő különös ízű, erősen fűszerezett, csípős ételeiket. Én pedig elnevettem magam. – Tudod-e – feleltem –, hogy amióta elkerültem hazulról, arról a távoli Magyarországról, nem ettem ilyen finom paprikás csirkét? Az édesanyám otthon, Budapesten ugyanígy készítette el. Csak a galuskák voltak egy kissé nagyobbak.

*

Nyolc évig volt osztálytársam a gimnáziumban Z. Karcsi. Nyolc évig volt csodálatom tárgya: bámultam az erejét, az ügyességét, azt, hogy nemcsak jó tanuló, de kitűnő tornász is, tornaórákon, a rúd- és kötélmászó versenyeken én még félúton ügyetlenkedtem, ő már fentről, a csúcsról integetett; büszkén mutogatta behajlított karján a szépen kidomborodó izmait. Velem egykorú barátaim közül ő volt az első, aki „nőügyeiről” beszélt nekem, azt is elmondta, hogy a közeli leánygimnázium második osztályába járó Jucikával hogyan csókolózott, milyen volt, az ő szavaival élve, az a „nyelves puszi”, amit adott neki. Kisujján hosszúra növesztette a körmét, szerinte az ugyanis „olyan férfias”. Ő volt osztályunkban az első, aki hetenként egyszer már borotválkozott.

Érettségink után a sors hosszú időre messze sodort minket egymástól. A tizedik évi érettségi találkozónkon, 1948 májusában vagy júniusában láttuk viszont egymást, egy évtized múltán először. Egykori osztálytársainknak akkor, huszonnyolc-huszonkilenc éves korunkban, a fele már nem élt. Egy részük huszonegy évesen besorozott *dicső* katonaként, a másik pedig *megvetendő* munkaszolgálatosként maradt, egyaránt örökre, az orosz front végtelen hómezeje alatt.

Z. Karcsi mindent megúszott. Meglehet, a testi erejének, alapvetően egészséges szervezetének köszönhetően. Akkor azon a találkozónkon is szálfá egyenesen, napbarnított arccal ült az asztalnál, jobbján ifjú, szőke feleségével, Ilikevel, aki időnként büszke pillantásokat vetett a nála fejjel magasabb férjére.

A következő években, évtizedekben hol gyakrabban, hol ritkábban találkoztunk – ahogyan a munkánk, az élet, a sors forgandósága lehetővé tette –, megkedvelték egymást a feleségem és Ilike is, olykor-olykor együtt ebédeltünk vagy vacsoráztunk, hol nálunk, hol náluk – a meghívás lényege mindenkor a meghitt, baráti beszélgetés volt. Karcsi az idők múltán sikeres, hivatalosan is elismert mérnök lett, Ilike az egyik budai iskolában tanított történelmet és földrajzot; felnőtt megházasodott a fiuk és a lányuk is.

1980-ban, egy forró, nyárvégi napon kaptuk a hihetetlennek tűnő hírt: Z. Károly barátunk meghalt.

A következő történetet, nem sokkal később az özvegy, Ilike mondta el nekünk.

Az elmúlt években, ötvenhat-ötvenhét éves kora után a változatlanul mindig egészséges, életerős, munkakedvvel, tervekkel teli Karcsi gyakran beszélt arról, hogy a felmenői, az apja, a nagyapja, de talán a dédapja is, mind hatvanéves korukban haltak meg. Később, és egyre többször, mosolyogva, mintegy tréfásan, azt is hozzátette: – Meglátod, én is addig élek csak.

A felesége először csak legyintett, mosolyogva, de kissé bosszankodva is: ugyan, miféle csacsiság, felnőtt, értelmes, makkegészséges ember hogyan mondhat ilyen bolondságokat! Másodszor, harmadszor már csak bosszankodott: – Hallani se akarom

többé ezt a hülyeséget!

A nyár második felét 1980-ban a néhány évvel azelőtt vett szép, Balaton-parti kis nyaralójukban töltötték. Ott hozakodott elő Karcsi megint azzal a – ahogy a felesége akkor bosszúsán megjegyezte – képtelen és buta családi legendával. A férje azonban utána is újra meg újra megismételte, de mosolygott is hozzá, mintha csak ugratná, mintha maga se hinne benne. Fáradhatatlanul úszott, naponta kétszer is a Balatonban, másodnaponként teniszezett, vacsora közben – kitűnő étvágya volt – büszkén mondta el a feleségének, hogy védhetetlen adogatásaival, váratlan, erőteljes fonák ütéseivel hogyan söpörte le a pályáról húsz évvel fiatalabb ellenfelét.

Augusztus utolsó hetében volt a születésnapja. A hatvanadik. Ilike nagy, ünnepi ebédet készített, a férje kedvenc ételeit: borjúpörköltet galuskával, uborkasalátával, túrós palacsintát; többféle bort is tett az asztalra, még egy üveg pezsgőt is.

– A pezsgős palack dugójának pukkanása után meg is csókoltuk egymást – folytatta történetét Ilike. – Karcsi jókedvében még valami dalt is dudorászott, mint fiatal korában. – Látod – mondtam neki –, elmúltál hatvan éves, és... – Egymásra néztünk, egymásra nevtünk. – Azt a hülyeséget pedig ne is halljam többé! – mondtam. Karcsi még mindig nevetett, és amikor én leszedtem az asztalról a terítéket, azt mondta, hogy kimegy az udvarra, lemossa a kocsit. A nemrégiben vett, dédelgetett, új Ladánkat. Én már a mosogatással is végeztem, vártam egy ideig, majd kimentem utána az udvarra, úgy gondoltam, segítek neki. Ott állt az autó, fehérén, tisztára mosottan, még vizesen, a férjem pedig sehol. Meg akartam kerülni a kocsit, és akkor pillantottam meg mögötte a földön Karcsit mozdulatlanul, holtan...

*

Régi barátaink voltak Nádorék is, Judit és Feri, mindketten fiatal orvosok, amikor 1957 januárjában – az őket oly sok, méltatlanul ért meghurcoltatás után – az akkor még csak néhány hónapos kislányukkal együtt „kitantorogtak” Amerikába. Ott sem volt könnyű életük az első években, amíg különféle alkalmi munkákat vállalva, elegendő nyelvtudás nélkül, újra meg újra vizsgázva, végre egyenesbe jutottak. Amikor mi, tizenhárom év múltán meglátogattuk őket Los Angelesben, már szép, kertes, kis házban laktak – az egy szál citromfájukra különösen büszkék voltak –, mindketten orvosi hivatásukat folytathatták, Feri kórházban, Judit, amennyire megértettük, amolyan belgyógyász-háziorvosként. Két kocsijuk is volt, használtak, nem a legmodernebbek – az autó itt nem luxuscikk – magyarázták –, közlekedési eszköz, e nélkül mozdulni sem lehet ebben az irdatlanul nagy városban. – A lányuk, Marika, azaz: Mary, igazi amerikai tinédzser.

Múltak az évek, önekik szakmailag, olybá tűnt, anyagilag is, eléggé sikeres évek; változott nálunk is valamennyire a világ, olykor-olykor az úgynevezett „disszidensek” is hazalátogathattak már; Nádorék is Budapesten és a Balatonnál töltötték az egyik nyári szabadságukat. Egyébként is szerettek utazni, világot látni, alkalom adtán szívesen vettek részt – hol együtt, hol meg külön – szakmai konferenciákon is. Időnként szép képeslapokat kaptunk tőlük, vagy csak valamelyiküktől, Londonból, Rómából, Rio de Janeiróból, Tokióból, a világ minden tájáról.

Egy alkalommal – már a nyolcvanas évek vége felé – Párizsból kaptunk Feritől üdvözlétét: azon a lapon a Notre Dame-székesegyház képe volt. Nem sokkal később pedig Judit írta meg nekünk a szomorú hírt: Feri, nem sokkal az után, hogy hazaérkezett Franciaországból, meghalt otthon, Los Angelesben, egy teherautó ütötte el, amikor kiszállt a kocsijából.

Mintegy esztendő múltán a lányuk, Mary – már diplomás közgazda, banktisztviselő – egyhónapos nyugat-európai körútja során, egyebek közt Párizsból is küldött az anyjának haza, Los Angelesbe egy képeslapot. Ezen a párizsi operaház és előtte a tér, a Piacé de l'Opéra volt látható. Judit – mint később megírta nekünk, és telefonon is elmondta – többször is nézegette, forgatta a kezében a képeslapot, bámulta az operaház gyönyörű épületét, az oldalt látható járdán a Café de la Paix széksorait, ahol a világ annyi szellemi óriása üldögélt és vitatkozott, a tér óriási forgalmát, a ki tudja hány irányból érkezett autók áttekinthetetlen torlódását, az úttesten, a járdákon a gyalogosok, nők, férfiak, gyerekek százait. És egyszerre úgy érezte, megáll az ereiben a vér: az egyik járdán, félreismerhetetlenül, a jól ismert öltönyében, kalapjával a fején a meghalt férje, Feri, aki egy évvel azelőtt járt Párizsban, és minden bizonnyal a Place de l'Opèrán is.

Lehetetlen? De miért lenne az? Hiszen az ilyen képeken az lesz rajta, ami akkor, abban a pillanatban, amikor a fényképész a gépét elkattintotta, éppen ott volt; és miért ne lehetett volna az a másodperc azonos azzal, amikor Feri ott, a Café de la Paix-tól balra, éppen szembe nézett vele?

A másik csoda, talán még nagyobb, hogy a lányuk, Mary, egy év múltán, rövid párizsi tartózkodása alatt éppen *ezt* a képeslapot vette meg, és mit sem sejtve *ezt* küldte el az anyjának. Judit később óriásira felnagyíttatta, bekeretezve a szobája falára akasztotta – kétségtelenül, félreismerhetetlenül a meghalt férje nézett vele szembe.

*

Hihetetlen mesék? Ez is, meg a hatvanadik születésnapján meghalt Z. Karcsi barátom története is? De hiszen csupa ilyen képtelenséggel van tele ez a szemem előtt forgatott, az életem színes emlékképeit fel-felvillantó kaleidoszkóp – benne a számomra legnagyobb csodával: hogyan úszhattam meg épségben korunknak ezt a veszedelmekkel, buktatókkal, soha el nem képzelt emberi gonoszságokkal is teli, három emberöltőnyi idejét.

Kaleidoszkóp III.

Ez lesz a csúcs! Az egész utazásunk csúcsa – mondtam, amikor azon a napfényes őszi reggelen, 1961 őszén, Sorrentóban, a szállodának, vagyis olaszul *albergónak* nem is nevezett olcsó szállásunk, a *locanda* előtt beültünk a recsegő-ropogó, de minket azért mindig hűségesen kiszolgáló Moszkvics kocsinkba. Csoda volt magának az utazásnak az utolsó pillanatig alig hihető lehetősége is az elmúlt másfél évtized vasfüggönyös, meghiúsult ábrándokkal, érthetetlen vádakkal, veszedelmekkel, tilalmakkal fenyegető ideje után.

Ha szegényesen is, az otthon engedélyezett kevéske dollárral a zsebünkben, de mégis kinyílt számunkra egy kissé a világ: Velence, Firenze, Siena, Róma; Giotto, Leonardo, Michelangelo remekei.

Rómában csatlakozott hozzánk fiatal művészettörténész barátnőnk, K., aki életében először jutott el álmai – és szakmája – páratlan csodákkal teli honába: Itáliába. Nápolyban, Pompeiben, Sorrentóban már ő magyarázta nekünk szakszerűen a

láttnivalókat. És ő tudatosította bennünk, hogy végéhez közeledő utunk megkoronázása lesz az egy teljes nap Amalfiban.

Gyönyörű volt maga az autót is a sorrentói öböl partján; barátnőnk közben már az ősi Amalfi görög és római emlékeiről, a múlt és a jelen építészetének, művészetének és a táj szépségének páratlan harmóniájáról beszélt. És íme, máris Amalfiba értünk, a város egyik piazzettáján, talán a főterén állt meg a kocsink. És abban a pillanatban minden irányból megrohantak minket a helybeli szállodák emberei. – Ide, ide! Hozzánk! A legjobb... a legszebb... a legolcsóbb... a legelegánsabb... a legkényelmesebb... a legszebb kilátás... igazi olasz konyha... páratlan nemzetközi konyha... a legjobb autóparkoló...

Tülekedtek, egymást is félretaszítva, kocsink félig már nyitott ajtajába kapaszkodva; mellettem a feleségem, mögöttünk a barátnőnk csak nevetett, kiszálláshoz készülődtek; belőlem viszont ez a harsány, egymást is túlharsogni óhajtó – úgy éreztem, minket nem is meggyőzni, meghívni, hanem inkább kényszeríteni akaró – csupa parancsszó kiabálás, az egész jelenet lényegéből áradó erőszak egyszerre valami páni félelmet váltott ki. Benne volt a rettegésem, az iszonyatom mindattól a sok erőszaktól, amit addigi életemben tapasztalnom kellett, a hatalom, a mindenkori hatalom erőszaka: mit tehetek, mit nem, mit kell megtennem... mi lehet belőlem, mi nem lehet... hazug ideológia és a háború erőszaka, a bombák, a ránk omló falak erőszaka; a milliókat megmételvező, tönkretevő, legyilkoló hatalmak erőszaka.

– Nem! – kiáltottam, és a már éppen kiszállni készülő útitársnőim előtt becsaptam az autó két ajtaját, vadul, veszedelmesen tapostam a gázpedálba és csaknem felborítva a kocsit, csikorgó fordulattal robogtam máris vissza, el ezektől az emberektől, el a kényszertől, az erőszaktól, ki a városukból, vissza az országútra. Éreztem, hogy a vér leszállt a fejemből, hogy halálsápadt vagyok, hogy a kezem reszket a volánon. Éreztem, láttam oldalamon a feleségem hófehérre vált arcát, a döbbenetét – talán a megértését is. Barátnőnk a hátsó ülésen csak hallgatott.

Nápolyig meg sem álltam. Amalfit azóta se láttam. Csak erőszakot. Mindenütt.

*

Nevezük Jutkának. Ő mondta el nekem ezt a történetet.

„A Tiszántúl, kis alföldi faluban laktunk. Négyéves lehettem, amikor anyám látogatóba vitt a nővéréhez. Először ültem vonaton, csoda volt az a nagy község, talán kisváros is, ahol Sára nénémék laktak. Ő kalauzolt minket körbe másnap, mutogatta a helység nevezetességeit. Nem is messze tőlük volt a templom, sokkal nagyobb, sokkal szebb, díszesebb mint otthon, a miénk. Láta, hogy megbámulom. – Az Isten háza – így mondta nekünk. Anyám is bólintott.

Másnap, vasárnap délután, egyedül is kimerészkedtem az utcára. Elindultam a templom felé. Négy vagy öt lépcsőfok vezetett a bejáratáig. A legfelső lépcsőn, a nyitott ajtó mellett ült egy hófehér hajú, gyönyörű hosszú ősz szakállú öregember; én csak néztem, elbűvölten.

És rájöttem: ő az Isten, aki vasárnap délután kiül a háza elé, ahogyan nálunk is kiülnek olyankor az öregek a házuk kapuja melletti kispadra. Azt is rendjén valónak tartottam, hogy az emberek többsége, mielőtt belépett a templomba, kissé meghajolt, és valamit, talán kincset, vagy csak aprópénzt helyezett az Isten tányérjába. Eszembe jutott az áldozat szó is – lehet, gondoltam, hogy ez az egyik formája?

Már nem tudom, meddig hittem, hogy láttam magát az Istent. Bizonyára nem

sokáig. Sok mindent tapasztaltam, láttam azóta. De Őt nem. Csak hazugságot, gyűlöletet, gázságokat, gyilkosságokat, melyeket szerte a világban az Ő nevében – bárhogyan nevezik is – követnek el.”

*

A negyvenes évek végén ismertem meg Balogh Zoltánt, a kitűnő fogorvost. Akárcsak jómagam, ő is több éves emigráció után tért haza a háború után, amint megtehetette. Londonból feleséget is hozott magával, nem angol, hanem bécsi születésű, ugyancsak egykori emigráns asszonyt: Lieselt.

Hamarosan összebarátkoztunk, az én ifjú, pesti feleségem is megkedvelte őket. Szép, magas, karcsú, fiatal asszony volt Liesel, mint megtudtuk, korábban kitűnő sportoló, több ifjúsági bajnokságon különféle ezüst- meg aranyérmeket nyert, valamelyik angol egyetemen vagy főiskolán tornatanári oklevelet is szerzett. Zoltán akkoriban, hozzánk hasonlóan, lelkesen hitt egy új, igazságos, boldog Magyarország megteremtésében, szakmai tudását is elismerték, meglehet, ő volt az első fogorvos, aki munkájáért élmunkás jelvényt kapott. Szép, új, kétszobás budai lakást is kiutalt nekik az akkor még előljáróságnak nevezett hivatal.

Liesel mégsem volt boldog. Sőt, az évek múltán egyre rosszabb kedvű, egyre elégedetlenebb lett. – Soha nem tudnám megtanulni ezt a furcsa, számomra teljesen idegen magyar nyelvet. Éppen ezért soha nem tudok hozzászokni az itteni élethez – mondta nekünk is sokszor, német, olykor meg angol nyelven. – Hiába a diplomám, a hivatásom – panaszkolt –, tanítani úgyse tudok, még tornát sem, hiszen egy szót sem tudnék beszélni a tanítványaimmal... A boltokban, a piacon is csak mutogatok... És be vagyunk zárva itt... még Bécsbe se mehetek át, ahol rokonaim is élnek...

Zoltán hiába érvelt, hiába magyarázott. Türelem, kitartás... *Geduld... be patient...*

Majd eljöttek 1956 őszének, Liesel számára csak zaklatott, érthetetlen, félelmetes, de mégis reményt keltő napjai. – El, el innen... most megnyíltak a határok... – mondta a férjének. – Ha tényleg szeretsz... akárhová... ha nem akarod, hogy egész életemre boldogtalan legyek...

– Holnap, kora reggel jön értünk egy teherautó – mondták, amikor november elején, egy hideg, barátságtalan napon megjelentek nálunk. – Egyelőre Bécsbe... aztán majd meglátjuk...

Négy vagy öt év múltán érkezett tőlük az első életjel. Brazíliából, São Paulóból. – Jól vagyunk – írta Liesel angolul. – Zoltánt nagyon megbecsülik itt. Az egyetemen is tanít... a fogorvosi szakon. Portugálul... Én is jól vagyok. – De azt, hogy mit csinál, azt nem írta meg.

Egyszer-kétszer váltottunk még levelet, aztán megszakadt, valahogy kimúlt a kapcsolatunk.

Csaknem harminc esztendő is elmúlt, amikor jó sorsunk néhány hétre Brazíliába is eljuttatott minket. Otthon, egy régi noteszünkben megtaláltuk még Balogh Zoltánék régi, São Pauló-i címét. Ott tudtuk meg, egy volt szomszédjuktól, hogy Zoltán néhány évvel azelőtt meghalt. A felesége jól van, nem is messze, a régi lakásuktól két utcányira lakik.

Amikor kora este, váratlanul becsengettünk hozzá – szép, nagy bérház harmadik emeletén lakott; a ház előtt a kapu két oldalán kávébokrok voltak –, Liesel felsikoltott, a nyakunkba borult, sírt, nevetett, azt se tudta, mit mondjon, mit kérdezzen előbb... – Igen – mondta –, sajnós... már két éve... hirtelen... nem szenvedett... Nem, én itt sem

tanítottam... Nem is volt szükségünk rá... – Csak úgy dőlt belőle a szó, a kérdések, hogy élünk, hogyan kerültünk ide... És mindezt magyarul mondta, jó kiejtéssel, szépen, folyékonyan, tökéletesen – magyarul!

– Hiszen te főként azért akartál elmenni Magyarországról – jegyeztem meg –, mert nem tudtad megtanulni... azt mondtad, soha...

Liesel felnevetett. – Bizony! De itt, Brazíliában, csak magyar társaságunk volt. Harminc évig minden barátunkkal jóformán csak magyarul beszélünk.

*

Olaszország egyébként oly gyönyörű, műemlékekben oly gazdag városainak utcáin valamikor meglepő építmények álltak a hirtelen szükséget érző férfiak szolgálatára. Térdig érő lábakon álló embermagasságú falak; alattuk a meg sem lepődő járókelők csak nadrágos lábszárakat, azok között pedig gyanúsak sem mondható vízsugarakat láthattak meg. Voltak azonban ezeknek a férfibarát intézményeknek még egyszerűbb változatai is. Némely ház falába alig fél méterre süllyesztett mélyedés, abba beállva végezhetette el sürgős dolgát az ember.

Ifjú koromban egy alkalommal – méghozzá a gyönyörű Siena városának egyik néptelen mellékutcájában – én magam is egy ilyen falmélyedésbe kényszerültem.

Dolgom végzése közben, jobbra-balra pillantgatva, döbbenetesen vettem észre, hogy az utca sarkán, édesanyjába karolva, éppen az a leányzó fordul be, akinek akkoriban udvarolni próbáltam. Talán még a döbbenetemnél is nagyobb volt a dilemmám: ilyen esetben, ha közelebb érnek hozzám, illik-e köszönni nekik, vagy sem? A mélyedésben még szorosabban nyomultam a falhoz, szinte belesimultam, ők pedig engem kétségtelenül felismerve, fejüket elfordították és szótlanul mentek el mögöttem.

Viharos, veszedelmekkel teli korunk hosszú évtizedei során száz és száz fontos kérdésben kellett döntenem. Azt hiszem, leghelyesebben ezt a dilemmámat oldottam meg.

Párhuzamok

1.

Agatha Christie, az akkor már ismert és népszerű angol író a második világháború kitörése előtti években többször is elkísérte régész férjét, Max Mallowant és társait több hónapos Szíriai ásatásaikra. Ezekről a sokszor kalandos, fáradságos útjaikról kezdte írni már akkor, majd 1944-ben, a béke első hónapjaiban fejezte be *Come, Tell Me How You Live* című könyvét, amely 1994-ben jelent meg magyarul, Borbás Mária fordításában, *Így éltünk Mezopotámiában* címmel. A szerző a könyv *Irány: Er-Rakka* című fejezetében mondja el, hogyan jutottak Deir-ez-Zorból, rossz utakon, össze-vissza tévelyegve Er-Rakkába. „Jócskán eltértünk útirányunktól – írja könyvében Agatha Christie. – Másfél órába telik, mire megpillantjuk az előttünk terpeszkedő várost. Már besötétedett. Behajtunk a város peremére. Teljesen bennszülött település, nincsenek európai épületek. Megkeressük a Services Spéciaux-t. Az ügyeletes (francia) tiszt

kedvesen fogad, de attól tart, nem tud megfelelő kényelmünkről gondoskodni. Agatha Christie-ék azért csak eltöltötték valahogyan egy „rémes, alkalmatlan” házban az éjszakát. Majd az író így folytatja: „Er-Rakkánál kezdetleges komp visz át az Eufráteszen. Jó két órát várunk rá, más kocsik társaságában.

Asszonyok jönnek le a folyóhoz, petróleumos kannákba merítenek vizet. Mások mosnak. Olyanok, mint egy falfestmény figurái – magas, feketébe öltözött alakok, arcuk alsó fele eltakarva, fejüket magasra tartják, azon egyensúlyozzák a csöpögő kannákat. Lassan, kimért léptekkel jönnek-mennek...

Megjött a komp. [...] Mary óvatosan felhajt a nyikorgó padlón. [...] Itt ringunk hát a széles Eufrátesz hátán. Er-Rakka a távolba vész. Gyönyörű a vályogtéglás épületeivel, keleti formáival.

- Pirosas testszín – suttogom.
- Mármint az a sávós edény?
- Nem – mondom. – Er-Rakka...

És halkán ismétlem a nevet, mint valami istenhozzádot, mielőtt visszatérnék abba a világba, ahol a villanykapcsoló uralkodik...”

Nem is sokkal később, 1941 őszén, 21 éves koromban, mint a Szíriába bevonult brit hadsereg egyik műszaki alakulatának közlegénye, én lettem egyike azoknak a katonáknak, akik akkor Er-Rakkánál (mi az arab névelőt elhagyva csak Rakkának mondtuk) ugyanazt az ócska, kezdetleges kompot kezeltük.

(Elmúlt azóta csaknem hetven esztendő, talán nem fölösleges, ha elmondom: Szíria és Libanon az első világháború után, a korábbi török uralom helyett, francia fennhatóság – mandátum – alá került terület volt; a helyi kormányzatot és helyőrséget az 1940. évi francia összeomlás után a Hitlert kiszolgáló Pétain marsall vichyi kormánya irányította; őket és az ott létesített, egyre tevékenyebb német repülőbázisokat szorította ki Szíriából és Libanonból az 1941 őszén benyomuló brit és a később alakult, De Gaulle tábornok vezette Szabad Francia Haderő.)

A mi egységünket Rákká peremén, a régi, francia idegenlégió egyik alakulatának félig rommá lőtt erődjében szállásolták el. Ott kezdtem 1941. szeptember 21-én, kompkezelő és egyéb szolgálati óráim után, egy máig megőrzött füzetben, kiadónak soha meg nem mutatott „regényt” írni. Én magam akkor, természetesen, a várost és az embereket, azt a kompot is, más helyzetből, kevésbé romantikus szemmel néztem, mint Agatha Christie.

„1941 ősze van – írtam. – A kora délutáni nap kegyetlen erővel lövelli tikkasztó sugarait a földre, az Eufrátesz partján a homok bántón fénylik a vakító ragyogásban. Kis motoros komp – a fény – igyekszik szorgalmasan egyik partról a másikra. Deir-ez-Zortól a török határig ez az egyetlen átkelési lehetőség a folyamon. A komp korlátján kis tábla, rajta szép, nagy betűkkel: Rákká – a városka neve –, alatta: *H. M. F. – His Majestys Forces*. Az egész alkalmatosságot két katona kezeli, mezítláb vannak, fürdőnadrágban, katonasapka a fejükön és puska a vállukon. Ha munka közben néhány szabad percük akad, a rekkenő meleg előtt menekülve, felváltva ugrálnak be a folyóba. A ferryn hatalmas luxuskocsi áll, magas rangú francia tiszt ül benne, gyönyörű, elegáns, fekete hajú, kissé kreol bőrű nővel. Nyilván még a vichyi kormány egyik tisztje, aki az akkói béke értelmében, már fegyvertelenül, utazik a tengerpart felé. A tiszt és a nő most kiszáll a kocsiból, a korlátnak támaszkodnak és az örvénylő vizet nézik.

– Eh, mi szükségem van már erre! Finita la commedia! – kiált fel egyszerre a férfi, és tisztí sapkáját széles, színpadias mozdulattal a habokba hajítja. (Az is meglehet, hogy ugyanaz a tiszt, aki nem is sokkal régebben szállást szerzett Rakkában Agatha

Christie-éknek – írom most, 2010 tavaszán, Budapesten. N. L.)

– Úgy látszik, a mai fürdésnek már befellegzett – gondolja a két úszónadrágos katona, a parton ugyanis már nagy csoport vár az átkelésre: angolok, ausztrálok, franciák a „Francé Libre” kettős keresztjével a mellükön, a szír köztársaság lovas csendőrei kozákokra emlékeztető kucsában, vállukon átvetett tölténytáskákkal, rövid karabéllyal, nagy szakállú hinduk meg falusi arabok, samarakkal és roskadásig megrakott zöldséges szekerekkel.

Nem messze a parttól a rozsdavörös, vigasztalanul kopár fák mentén fellah asszonyok mennek hosszú libasorban, fekete ruhában, arcukat sűrű fátyollal eltakarva, a fejükön óriási rőzsekötegeket cipelve.

A városka – Rákká – szürkésbarna vályogházai között mozdulatlan fülledtséggel terpszkedik az izzó, poros levegő. A kávéházból a rádió monoton, fülsértő keleti zenét harsog, az ajtó előtt fehér fejkendős férfiak ülnek, lábukat maguk alá húzván a székre a nargilét, a vízpipát szívják. A főutca koszos kis bolthelyiségeiből állandó izgatott lárma, kiabálás hallatszik, a mellékutcákban az elhullott és otthagytott samarak, macskák meg kutyák rothadó teteme terjeszti átható bűzét, mely összekeveredik az izzadság, por, szemét, erős fűszerek és füst amúgy is éles szagával.

Koszos, elvadult, bűdös, sakálokkal keresztveződött kuvaszok szaladgálnak behúzott farokkal, keservesen vonítva a házak között, a gyerekek félmeztelenül henteregnek az utca porában.

Közvetlenül a város szélén van az erőd. Az angolok az idegenlégiótól örökölték – de milyen állapotban! A kivonuló franciák ugyanis mindent leromboltak, amire még idejük volt a nagy sietségben, még a kútba is sót öntöttek. Az egyik vályogépület többé-kevésbé épségben maradt, ott szállásoltak el minket, akik a kompnál teljesítünk szolgálatot...”

2.

Illés Endre *Igézet* című kötetében olvasom, az *Egy unatkozó hölgy* című egyik olaszországi útirajzában, a következő mondatokat:

„Ezerkilencszázharminckilenc augusztus közepén érkeztem Sienába. Itt találkoztam a Békével.

A Béke Sienában egy fájdtóan szép épületben, a téglásrőt Palazzo Pubblicóban unatkozik, fent a *Kilencek termé*-ben, egy falfestményen. A falfestmény címe: *A jó kormányzat*. Balra tőle egy másik kép málladozik a falon: *A rossz kormányzat*. Szemben vele: *A jó kormányzat áldásai*. [...] A falfestmények hatszáz évesek.

Siena megdöbbenő szép és különös város. [...]

Ebben a városban vannak a legszebb és legkopárabb falak. Ennek a városnak titka van. Ez a város olyan, mintha ezüstgégén venne lélegzetet. [...]

És itt unatkozik a Béke.

A Békét Ambrogio Lorenzetti festette. *A jó kormányzat* számára. Fehér ruhás nőalak, kezében pálmaág. [...] A nagy képen ül a jó király. Ruhája fehér és fekete – ezek Siena színei. Körülötte az erények: az Okosság, az Erő, a Hatalom (az ő kezében jókora tálon aranypénz), a Mértékletesség, az Igazság. Ezek pamlagon ülnek; és a pamlag sarkában, messze elhúzódva tőlük, a Béke.

Szomorú és kiábrándító – de a Béke kövér, a Béke rosszkedvű, a Béke unatkozik. Ambrogio Lorenzetti, a kitűnő olasz festő, Giotto tanítványa úgy látta, hogy a Békének

hasa van. A jólét elpuhította, izmai kissé megereszkedtek. Fiatal nő – de milyen durcás az arca! Mintha csak ezt mondaná: Nem szeretem ezt a szerepet! Félti az alakját, homloka megkoszorúzott, de valahogyan nincsen rendben az anyagcseréje... Látszik rajta, hogy fel szeretne ugrani... vívni, lovagolni... legalább nyolc kilót fogyni...

[...] Ez a Béke mindenkinél elszántabb és konokabb [...] aki legszívesebben felugrana, és ráordítana a tanácskozó vén *Kilencek*-re: „Adjatok már kardot!”

Nézem ezt a Békét, Ambrogio Lorenzetti Békéjét – ilyen volt.

[...] Továbbutaztam – írja végül Illés Endre –, és két hét múlva, amikor éppen átléptem egy határon, azt hallottam, hogy megtette, amitől tartottam [...] Felugrott és kifutott a *Kilencek* terméből.

Kint már égett a világ.”

Az a szeptemberi nap volt tehát – írom én, N. L. most, 2010-ben, Budapesten – Európában a háború kitörésének, a második világháborúnak az első napja.

És mit tesz a véletlen, a Sors szeszélye: öt és fél esztendő múltán, 1945 májusában, a legyőzött német hadsereg kapitulációja, az európai béke első napján én magam, mint a brit hadsereg immár öt háborús évet, három kontinensen leszolgált katonája, a századunkkal éppen Sienában voltam. Ott, ahol nem sokkal azelőtt még a közeli Firenze és Bologna közötti front ágyúinak dörgését, bombáinak robbanását hallottuk, ott, a város főterén, a Campón – ahogyan Illés Endre írta: „a fájdtóan szép, téglásrőt Palazzo Pubblico” előtt hallgattuk az európai béke bejelentését, Churchill-nek a Whitehallból mondott diadalmas beszédét. (Egyébként az angol retorika egyik remekét.) És én is láttam azokban a napokban, benn, a Palazzo Pubblicóban Ambrogio Lorenzetti képeit, a Békét is – lehet, hogy az a Béke valóban elhízott volt egy kissé, unatkozóan unalmas is lehetett néha, de nekem akkor csak diadalmas és gyönyörű – és azóta is a legcsodálatosabb, akiért élni és küzdeni érdemes: az egyedül boldog és boldogító. A remény.

***Valamennyi – még kapható –füzet 250 Ft-os áron megvásárolható
az Ezredvég című folyóirat kiadóhivatalában.
(1082 Budapest, Baross utca 61. IV. 410.)***

Készült 300 példányban

**Ez a
142
példány**

**ISBN 978-963-08-0616-9
ISSN 0866-4420**

Felelős kiadó a szerző

Felelős szerkesztő Tabák András

2011 Vas-Köz kft nyomda

Felelős vezető Badó Géza

Terjeszti a Könyvtárellátó Közhasznú Társaság
